

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: Bakalářský

Studijní obor: Specializace v pedagogice AJ - HU

**OBNOVA ŽIDOVSKÝCH MODLITEBEN V ČECHÁCH PO
ROCE 1989 DOKUMENTOVANÁ NA KONKRÉTNÍCH
PŘÍKLADECH**

**The Renovation of Jewish Synagogues in Bohemia after 1989
Documented on Several Particular Examples**

Bakalářská práce: 12-FP-KFL-133

Autor:

Tereza Knotková

Podpis

.....

Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
67	0	0	0	24	1 + 1 CD

V Liberci dne: 25. 3. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

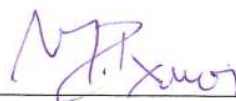
pro (kandidát): Tereza Knotková
adresa: Vítězslava Nezvala 358, 541 01 TRUTNOV
studijní obor (kombinace): Anglický jazyk – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Název BP: **Obnova židovských modliteben v Čechách po roce 1989
dokumentovaná na konkrétních příkladech**
Název BP v angličtině: **The Renovation of Jewish Synagogues in Bohemia after Year
1989 Documented on Several Particular Examples**
Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 27.4.2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): TEREZA KNOTKOVÁ

Datum: 16.6.2010

Podpis: Knotkova

Název BP: OBNOVA ŽIDOVSKÝCH MODLITEBEN V ČECHÁCH PO ROCE 1989
DOKUMENTOVANÁ NA KONKRÉTNÍCH PŘÍKLADECH

Vedoucí práce: PhDr. Luďka Hrabáková, Ph.D.

Cíl: Cílem práce je popsat historickou proměnu několika vybraných židovských modliteben v Čechách od doby mezi dvěma světovými válkami do dnešních dnů. Pozornost bude zaměřena na ty stavby, které prošly po roce 1989 renovací a byly obnoveny pro kulturní účely.

Požadavky: V práci bude stručně popsána historie vybraných židovských modliteben a jejich osud v době protektorátu Čechy a Morava a v poválečné době. Popsáno bude také jejich současné využití. Jádrem práce bude popis obnovy těchto památek a obrazová dokumentace jejich minulého a současného stavu.

Metody: Analýza vybrané literatury a dalších pramenů

Literatura: FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha : Sefer, 1992. ISBN 80-900895-1-8.
ROZKOŠNÁ, Blanka – JAKUBEC, Pavel. Židovské památky Čech. 1. vyd. Brno : ERA, 2004. ISBN 80-86517-64-0.
VEČEŘOVÁ, Petra. Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. 1. vyd. Praha : Olympia, 2009. ISBN 978-80-7376-142-4.

Čestné prohlášení

Název práce: Obnova židovských modliteben v Čechách po roce 1989
dokumentovaná na konkrétních příkladech

Jméno a příjmení autora: Tereza Knotková

Osobní číslo: P08000503

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 12. 4. 2012

.....

Tereza Knotková

Poděkování

Mé poděkování patří všem, kteří mi během psaní mé bakalářské práce pomáhali, především však vedoucí práce PhDr. Luďce Hrabákové, Ph.D. za čas, který mi věnovala a za její trpělivost. Bez její pomoci a jejích cenných rad by tato práce jen těžko vznikala.

Dále mé velké dík patří pracovníkům stavebních úřadů v Jičíně a Turnově. Musím ovšem také poděkovat paní archivářce Heleně Procházkové z Kolína, která mi věnovala spoustu času a pomohla mi projít veškeré záznamy, které v kolínském archivu o synagoze byly dostupné.

Další neméně důležitou pomoc mi poskytli dva architekti, kteří, jak jsem později zjistila, byli dokonce bývalými spolužáky, ačkoli každý z nich se zasadil o rekonstrukci synagog vzdálených od sebe několik set kilometrů. Prvním z nich byl Ing. arch. Jan Soukup, který mě velice hezky přijal a připravil mi veškeré materiály o synagoze v Plzni. Druhým byl liberecký Ing. arch. Radim Kousal, který mne přijal ve svém studiu SIADESIGN Liberec. Všichni jeho zaměstnanci se mi snažili pomoci a on sám mi přátelsky vyprávěl o svých zkušenostech se stavbou liberecké synagogy.

Nemenší dík patří také mé rodině a mým nejbližším, kteří mi vycházeli vstříc během celé doby, kterou jsem svou bakalářskou práci psala a sháněla k ní veškeré materiály, což obnášelo nemálo cestování.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá obnovou židovských modliteben a synagog v Čechách po roce 1989. Je rozdělena do několika částí. První pojednává o historických souvislostech historického a kulturního vývoje židovského národa na našem území.

Další a nejrozsáhlejší část popisuje průběh obnovy a rekonstrukce synagog v pěti vybraných městech Kolíně, Jičíně, Liberci, Plzni a Turnově.

Závěrečná část sumarizuje získané poznatky. Cílem práce je předložit ucelený soubor informací o dané problematice, které z velké části nebyly dosud publikovány.

Klíčová slova

historické souvislosti, kulturní souvislosti, modlitebna, obnova, rekonstrukce, synagoga, židovství

Annotation

This bachelor thesis deals with renovation and restoration of Jewish's chapels and Synagogues in the Bohemia after the year 1989. It is divided into several parts. The first one is about historical connection between historical and cultural development of Jews in the Czech Republic.

The next and the most extensive part describes the process of renovation and reconstruction of five chosen Synagogues in Plzeň, Jičín, Liberec and Turnov.

The final section is a summary of all information collected during the research. The aim of the thesis is to submit comprehensive collection of information about the topic, which mostly haven't been published.

Key words

historical connection, cultural connection, chapels, renovation, reconstruction, synagogue, Judaism

Obsah

1	Úvod	8
2	Stručný přehled historie Židů v Čechách	10
2.1	Historické události důležité pro novodobější židovskou kulturu	12
3	Židovské modlitebny	14
3.1	Umělecké slohy	15
3.2	Co je typické pro stavby a vzhled synagog	15
3.3	Další využití synagog	18
4	Turnovská synagoga	19
4.1	Historie židů v Turnově a vývoj jejich osídlení	19
4.2	Osudy synagog v Turnově	20
4.3	Vlastní rekonstrukce turnovské synagogy	21
4.4	Dnešní využití turnovské synagogy	23
5	Plzeňská synagoga	24
5.1	Historie Židů v Plzni	24
5.2	Synagogy v Plzni	25
5.3	Rekonstrukce Velké synagogy	27
5.3.1	Restaurátorské práce	28
5.4	Dnešní využití Velké synagogy	30
6	Jičínská synagoga	32
6.1	Historie Židů v Jičíně	32
6.2	Synagogy v Jičíně	33
6.3	Vlastní rekonstrukce jičínské synagogy	36
6.4	Dnešní využití synagogy	38
7	Kolínská synagoga	39
7.1	Historie Židů v Kolíně	39
7.2	Historie kolínské synagogy	40
7.3	Rekonstrukce kolínské synagogy	41
7.4	Dnešní využití synagogy	43
8	Liberecká synagoga	44
8.1	Historie Židů v Liberci	44
8.2	Synagogy v Liberci	45
8.3	Vlastní stavba nové synagogy	46
8.4	Dnešní využití synagogy	49
9	Závěr	51
	Použitá literatura:	53
	Obrazové přílohy	55

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se pokusím ukázat závažnost tématu obnovy židovských modliteben. Ačkoli existuje velká spousta informací o problematice židovského národa, jeho historii a kultuře, velké množství podrobnějších materiálů zabývajících se i současnou situací nebylo vůbec publikováno a právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla, zaměřit se na problematiku současného stavu synagog a modliteben. Naše kultura a historie je silně spjata s kulturou židovskou. Proto je velice důležité, aby historické souvislosti týkající se Židů nebyly zapomenuty a lidé se seznamovali více nejen s historií ale i se současností židovského národa a jeho kulturou.

Bakalářská práce se hned na úvod zaměřuje na dávnou i současnější historii židovského národa a jeho osobního vlastnictví. Tato část vychází z literatury, která se zabývá vývojem a dějinami židovského národa. Je nezbytná pro uvedení do problematiky. Každý by měl pochopit, co předcházelo současnému stavu. Proto i já se lehce dotknula historie židovského národa na území Českých zemí.

Hlavní část se již zabývá jednotlivými židovskými synagogami a jejich původním a současným stavem. Objektů, které by stály za zmínění, je samozřejmě velká spousta, já jsem si vybrala pět synagog, které se staly základními a hlavními zástupci všech synagog v České republice. Na historii těchto budov jsem objasnila vývoj židovských obcí a jejich osídlení. Ačkoli se jejich osudy liší, tak ve skutečnosti obecné proudy jsou společné a můžeme je na tomto výběru lépe postihnout.

Práce se nezaměřuje jen na synagogy, které se ve městech vyskytují v současné době. Pokusila jsem se vypátrat veškeré synagogy, které se na území města vyskytovaly a také jejich osudy. Mnohdy nebylo možné vycházet z dostupné literatury, protože většina informací, které jsem shromažďovala, nebyla doposud publikována. Kontaktovala jsem proto vždy konkrétní osoby, které spravují synagogu a mají tak o požadovaných informacích s největší pravděpodobností přehled. Můj výzkum tak byl založen z důvodu nedostatku dostupných materiálů především na komunikaci s architekty, pracovníky stavebních úřadů a konkrétními správci synagog. Výchozími informačními zdroji se tak staly technické zprávy, projektové dokumentace dostupné na stavebních úřadech a také materiály, které mají o rekonstrukcích jednotlivých objektů přímo architekti.

Jádrem práce je popis vlastní rekonstrukce. Tuto část jsem se pokusila doložit původní fotodokumentací. Vytvořila jsem i o svoji fotodokumentaci, kterou jsem práci obohatila. Nejednalo se ovšem pouze o dokumentaci týkající se stavu budovy jako takové,

ale také o zdokumentování jejího využití a to ve všech etapách její existence. Bylo zajímavé pátrat po osudech těchto kulturních památek, ačkoliv většinou menších rozlohou, ale bohatých svojí historií.

Pro účely práce tak bylo vybráno pět synagog. Mezi ně patří synagoga v Liberci, Kolíně, Jičíně, Turnově a Plzni. Plzeňská synagoga sice nespadá do bližšího okolí Liberce jako je tomu u ostatních zbývajících synagog, ale zvolila jsem ji proto, že se jedná o třetí největší synagogu na světě a právě tímto faktem je zajímavá. Ostatní synagogy jsem vybrala právě proto, že jsou v nejbližším okolí mého bydliště a kolínskou synagogu proto, že jsem o ní a její rekonstrukci již dříve slyšela. Jedním z hlavních kritérií byl také rok, po kterém byly započaty pokusy o obnovu a později i vlastní rekonstrukce. Tímto mezníkem se stal rok 1989. Tento rok nebyl významným bodem pouze pro židovský národ, ale i pro celou českou populaci, jak již historie prokázala. Tento rok byl vybrán právě proto, že od této doby se znovu začal klást důraz na náboženský majetek. Byl zaznamenán návrat k chápání náboženského majetku nejen jako obyčejné budovy, ale i jako budovy s kulturním významem a hodnotou pro národ. Pád komunistické strany uvolnil celkovou situaci týkající se všech náboženství a tedy i židovství.

Prvním úkolem tak bylo zjistit, které synagogy do těchto kritérií spadají a pak jsem se již snažila zkontaktovat co nejvíce kompetentních osob, které by mi mohly v získávání informací pomoci. Cílem bylo zdokumentovat a ukázat vývoj, který se v Čechách odehrával a odehrává ve vztahu k židovským synagogám. V současnosti je tendence nenechat chátrat kulturní památky, ale zároveň nám jich spousta v dezolátním stavu uniká. U synagog je to ještě více naléhavé, protože je často nedokážeme od normálních budov rozeznat. Proto jsem se zaměřila právě na synagogy a židovské památky. Doufám, že tímto způsobem upozorním alespoň částečně na špatný stav zatím většiny synagog a přispěji tak i k tomu, aby i širší společnost nebyla k tomuto problému slepá a hluchá. Zároveň ale chci upozornit na snahy jednotlivců, skupin i společností, které přispívají k obnovování těchto historických a kulturních objektů.

Dalším cílem bylo ukázat nejen historii dané synagogy, ale také její současnost. Zaměřila jsem se zejména na využívání synagog v současnosti. V práci se tak odráží jakési propojení minulosti se současností. Bylo zajímavé pátrat po původních záměrech a důvodech stavby až po současný stav a využití. Pokusila jsem se ukázat na konkrétních příkladech to, že představa, že obnovení synagogy je jen pouhým plýtváním penězi, je mylná a že naopak právě židovské modlitebny mají v současnosti i kulturní přínos a může je využívat široká veřejnost k nejrůznějším účelům.

2 Stručný přehled historie Židů v Čechách

Židé se v Českých zemích vyskytují již od raného středověku. První zmínky o jejich působení na tomto území, jsou datovány do 9. a 10. století. O spisech, které by měly přítomnost Židů v Čechách či na Moravě potvrzovat a datovat do 9. století, se ovšem vedly nejedny spory a tedy za správnější období je považováno 10. století. V této době byli Židé již na území města Prahy trvale usídlení a většina z nich se živila obchodem.

Osudy Židů byly velice složité. V průběhu věků se většinou jejich postavení ve společnosti pouze zhoršovalo i přesto, že znamenali velký přínos pro rozvoj kultury a obchodních styků se zbytkem Evropy. Zásadním bodem byla první křížová výprava (1096-1098). Židé byli vyvražďováni, protože byli považováni za vrahy Ježíše. Heslo „křest nebo smrt“ je s první křížovou výpravou silně spjat. V Čechách v té době dochází k prvním pogromům a likvidaci židovských obcí. Došlo také ke vzniku a vývoji nejrůznějších lživých obvinění vůči židovskému národu, které byly i později využívány jako důvody k dalším pogromům. Mezi ně patří například hanobení křesťanských symbolů, vraždění křesťanských dětí pro rituální účely.

Po ukončení první křížové výpravy ztratili Židé své výsadní postavení ve společnosti a začalo období, kdy majoritní společnost vykořisťovala minoritní. Dobrou ukázkou je úryvek z Kosmovy kroniky, který popisuje tažení krále Vratislava na Moravu z roku 1091. Manželka knížete Konráda I. se obávala krveprolití a proto jeho pozornost chtěla přesměrovat na Židy těmito slovy: „*Nikde se lépe neobohatíš, ani se více nezveleбіš, než v podhradí pražském a v ulici vyšehradské. Tam jsou Židé, mající plno zlata a stříbra, tam jsou ze všech národů nejbohatší kupci, tam jsou nejzámožnější peněžníci, tam je tržiště, na němž se bohaté kořisti přebohatě dostane tvým vojákům.*“ (Bauman, Co by měl každý vědět o židovství, 2000, s. 163)

Dalším významným zlomem, který se udál na našem území, bylo vydání Statuta Judaeorum Přemyslem Otakarem II., která postavení Židů ve společnosti upravovala až do 18. století. Všichni Židé se stali podřízenými krále, ten jim zaručil ochranu, ale stali se zároveň jeho majetkem. Nesměli se stýkat s křesťany, museli platit vysoké daně. Přemysl Otakar II. se snažil židovské obyvatelstvo chránit před nejrůznějšími smyšlenými a nepravdivými nařčeními. Dokonce poškozování židovského majetku bylo považováno za poškozování majetku krále.

Jeden z největších pogromů, který se v dějinách českých zemí odehrál v roce 1389 na Velikonoce v Praze, byl opět založen na nedorozumění. Došlo ke střetu Žida a křesťana

přímo v kostele a během šarvátky došlo k znesvěcení božího těla, tedy hostie. V důsledku dalších špatných výkladů tohoto incidentu a podněcování kněží během následujících kázání, bylo zavražděno 3 tisíce Židů a vypáleno židovské město. Můžeme tedy vidět, že spory mezi křesťany a Židy mají kořeny již v dávné historii.

Dalším významným obdobím v historii židovského národa byla doba husitská. Většina zejména radikálních husitů se velice často ztotožňovala s biblickým Izraelem. Židé se jim snažili pomáhat a dokonce je i financovali. I přesto, že by se mohlo zdát, že Židé a husité byli ve velice dobrém vztahu, se husité dopustili vyvražďování Židů. Stalo se tak v Chomutově a v Praze. Zbytek 15. století se již s žádnými pozitivy pro židovský národ spojovat nedá. Ostatní obyvatelstvo měst se v této době také začalo zajímat o finančnictví a vystavování půjček. Židé pro ně znamenali konkurenci. Došlo tedy k vyhánění Židů z velkých a královských měst. Židé se tak dostávali na venkov a do menších měst, kde měli relativně klid a bezpečí. (Fiedler, Židovské památky v Čechách a na Moravě, 1998)

Jedním z mála období, která znamenala rozkvět pro židovskou obec po 15. století, byla vláda Rudolfa II. Jedná se o období konce 16. století a začátku 17. století. V této době byla postavena řada významných synagog. Mezi ně patří například Staronová synagoga, Pinkasova, Maiselova, Vysoká. Nebylo to ovšem významné období pouze pro výstavbu židovských modliteben, ale i pro další instituce jako školy a tiskárny. Tiskárna, která v Praze vznikla, byla jednou z nejstarších hebrejských ve střední Evropě. V tomto období byl dokonce první Žid povýšen do šlechtického stavu.

Situace v Polsku, kde byly proti Židům v této době vedeny brutální pogromy, vedla k tomu, že se do českých zemí začala stahovat spousta nových Židů a tehdy jejich populace začala nekontrolovatelně stoupat. Tento nárůst byl samozřejmě nechtěný a muselo dojít k nějakému řešení tohoto problému. Došlo k tomu za vlády Karla I. Ten vydal familiantský zákon, který určoval nejvyšší možný počet rodin v Čechách a na Moravě a za další zavedl, že pouze nejstarší syn z rodiny se bude moci oženit. Z tohoto období se ovšem zachovala i další omezení, která byla pro židovské obyvatelstvo vytvořena. Jedno z nich můžeme i v dnešní době vyzorovat na architektuře a rozmístění měst. Židovská ghetta musela být umístována co nejdál od křesťanských kostelů a míst, kde se křesťané za nejrůznějšími účely shromažďovali.

K dalším významnějším změnám došlo během reforem Josefa II., který zrušil povinnost jakéhokoli označování Židů. Také se již nemuseli angažovat pouze v bankovníctví a obchodu, ale mohli podnikat i v jiných oborech. Jediným zápornějším

bodem reforem bylo, že Židé museli přijmout německá příjmení, používat německý jazyk a i sňatky se odvíjely od toho, zda pár ovládal němčinu.

První polovina 19. století znamenala zrušení ghett a zrušení zákona o ženění pouze prvorozeného syna v rodině. Tyto změny vedly k rozsáhlému stěhování Židů do měst a vesnic, kde zakládali obce a jejich komunita se rychle rozrůstala. Druhá polovina 19. století se již nevyvíjela tak pozitivně. Došlo k obnovení antisemitských předsudků, které byly vyprovokovány nejružnějšími případy a soudy, které byly proti Židům během této doby vedeny. Nejslavnějším z nich je případ Leopolda Hilsnera, který byl obviněn z rituální vraždy, shledaný vinným a odsouzen k trestu smrti. (Bauman, Co by měl každý vědět o židovství, 2000)

2.1 Historické události důležité pro novodobější židovskou kulturu

Nyní se dostáváme do období, které bylo pro Židy nejtragičtější a to nejen v českých zemích, ale i po celé Evropě. Jedná se o nástup fašismu a o průběh II. světové války. Hned po podepsání mnichovské dohody v roce 1938, která znamenala, že Československo musí postoupit pohraničí Němcům, se okolo 25 000 Židů muselo stáhnout do vnitrozemí.

Významnou a velice tragickou událostí pro židovskou populaci a židovské modlitebny byla Křišťálová noc. Proběhla v noci z 9. na 10. listopadu 1938. Celá tato akce se týkala zejména obsazeného pohraničí, kde došlo k vypalování synagog a ničení židovského majetku. V případech, kdy byl v ohrožení i blízký přílehlý majetek nežidovského obyvatelstva, byly použity kameny a jiné zbraně k ničení. Během této jediné noci a v průběhu 9. listopadu bylo vypáleno asi 35 synagog a zničeno několik židovských hřbitovů.

Další vývoj nebyl pro Židy také příznivý. Hned po okupaci německými vojsky jim bylo zakázáno disponovat se svým vlastnictvím. Židé museli vytvořit soupis veškerého majetku, cennosti uložit do bank. Nacisté jim zakázali vykonávat určitá zaměstnání. Nesměli být nadále právníky ani lékaři a nesměli nijak zasahovat do veřejné správy. Nacisté je naprosto odříznuli od společnosti. Hitler 1. 9. 1941 zavedl povinnost označování Židů žlutou hvězdou s nápisem Jude. Není to ovšem jeho výmysl, víme, že v průběhu věků byli Židé vždy nějakým způsobem odlišováni od ostatních. V této době jim bylo zakázáno vycházet po 20. hodině, navštěvovat veřejná místa, jako divadla, kavárny, obchody. K jejich potřebě sloužily pouze vybrané krámy. V roce 1941 došlo k uzavření všech synagog a modliteben. Židé byli deportováni do koncentračních a vyhlazovacích táborů.

Po skončení 2. světové války se v českých zemích vytvořilo asi 52 židovských obcí s 20 000 členy. Většina jejich členů se v následujících letech odstěhovala buď do Izraele, nebo do jiných zemí. (Fiedler, Židovské památky v Čechách a na Moravě, 1992)

3 Židovské modlitebny

Synagogy, což v překladu znamená „shromáždění“, začali Židé zakládat až po zničení Chrámu Šalamounova v roce 70 po Kristu. Synagoga není ovšem posvěcená budova. Nesídlí v ní Bůh, protože jeho sídlem byl pouze Chrám. Proto účel synagogy může vykonávat i obyčejný pokoj, patro činžovního domu nebo jakékoli prostory. Synagogy často neměly jednotný ráz a ani formální strukturu. Podobaly se dost často křesťanským anebo muslimským vzorům. K vlastní budově synagogy většinou přiléhaly školy.

Vnitřní uspořádání je již podobné nebo úplně totožné ve všech synagogách. Nejdůležitější je rozdělení ženských a mužských míst k modlení. Ženy měly většinou svoji vlastní místnost nebo alespoň oddělenou galerii. Ta byla umísťována do druhého patra synagogy nebo po bocích mužské části. Tato tendence oddělovat pohlaví od sebe byla zrušena v 19. století. (Humphrey, Vitebsky, Posvátné stavby, 1998)

Židovská modlitebna nebo také synagoga byla vždy nedílnou součástí židovské obce. Jejich funkcí nebylo pouze vykonávání bohoslužeb, ale byly zároveň místem shromažďování, konaly se zde rady a vydávaly důležitá rozhodnutí, týkající se celé náboženské obce a zároveň místo, kde se konaly soudy. Byly také určeny pro vyučování náboženského zákona neboli Talmudu. Většina modliteben byla v menších a méně zámožných židovských obcích. Ve městech můžeme ještě nyní nalézt synagogy, které neměly architektonicky jednotný ráz.

První zmínku a doklad o existenci synagogy můžeme datovat již do 3. století před naším letopočtem. Tato synagoga byla v Egyptě, ale není vyloučeno, že byly stavěny již mnohem dříve. V Čechách je existence první synagogy zdokumentována v 11. století. A druhá z 12. století, která stávala na místě, kde nyní můžeme nalézt Španělskou synagogu. (Jakubec, Rozkošná, Židovské památky Čech: Historie a památky židovského osídlení Čech, 2004)

Stavby tohoto typu byly většinou v této době dřevěné. V obcích, které byly početnější, se stavěly již ve středověku zděné synagogy. Vzhled a architektura synagog odpovídaly trendům, které se v té době zrovna rozvíjely. V době královské byla ale nejružnější omezení a vymezení, jak může židovská modlitebna vypadat. Musela být umístěna v dostatečné vzdálenosti od kostelů, musela mít velice jednoduché a prosté zdi, nesměly mít vysoké věže, aby nekonkurovala křesťanským kostelům. Teprve až od poloviny 19. století a po zrovnoprávnění Židů byla tato omezení zrušena.

Součástí městského náboženského života byly kromě hlavních synagog také sezónní anebo výpomocné modlitebny. Ty byly otevírány v době významných židovských svátků anebo byly umísťovány do lázeňských oblastí tak, aby je mohli Židé využívat k modlitbám. (Rozkošná, Jakubec, Židovské památky Čech: Historie a památky židovského osídlení Čech 2004)

3.1 Umělecké slohy

Na našem území je nejstarší dochovanou synagogou Staronová v Praze. Pochází z let 1275-80 a je dokonce nejstarší dochovanou synagogou v Evropě. Je postavena v gotickém stylu. Ve stejném uměleckém slohu byla ještě vybudována Klausova synagoga v Praze a další v menších městech. Synagogy stavěné v následujících obdobích byly ovlivňovány klasicistním a empírovým slohem. Od 19. století do 20. století jsou židovské modlitebny stavěny v historizujících slozích. Došlo tedy k návratu například ke gotice a románskému slohu. A během stavby nových nebo přestavby starých synagog bylo užito novogotického nebo novorománského slohu.

Na počátku 20. století se objevila secese, v tomto stylu bylo postaveno několik starších synagog na území celé České republiky. Velmi často docházelo k míšení jednotlivých slohů. Budovy pak byly například secesní, ale obsahovaly orientální prvky.

Na přelomu 19. a 20. století se objevil maurský neboli také orientální sloh. V tomto stylu se u nás nestavělo téměř nic jiného než synagogy. Jako příklad můžeme uvést Španělskou a Jubilejní synagogu v Praze. Nejnovějším slohem, který ovlivňoval stavbu a vzhled synagog byl funkcionalismus. Ten se zde objevil ve 20. a 30. letech. (Fiedler, Židovské památky v Čechách a na Moravě, 1992)

3.2 Prvky typické pro stavby a vzhled synagog

Synagogy byly nejčastěji stavěny poblíž vody, i když to samozřejmě nebylo pravidlo. Důvodem bylo, že během slavení tašlichu, což je židovský svátek, který se koná první den svátku Roš-ha šana. Roš-ha šana je nazýván také Hlavou roku neboli Novým rokem. Muži vycházejí z modlitebny a symbolicky vhazují do vody kousíčky chleba, které představují jejich individuální hříchy, které jsou tak odplaveny.

Při prvním pohledu na budovy synagog si povšimneme, že mají většinou jednu věc společnou. Na průčelí je vždy umístěno kamenné desatero. Vypadá jako otevřená kniha. Dalším znakem typickým pro synagogální průčelí je hebrejský nápis. Většinou je to výňatek z Tóry. Po rekonstrukcích jsou dále přidávány nejrůznější židovské symboly na

fasády nebo střechy modliteben. Nejčastějším symbolem je Davidova hvězda, která se stala symbolem Židů.

Při vstupu do synagogy nevstupujeme přímo do hlavního modlitebního sálu, ale do takzvaného předsálí. Jeho nedílnou součástí bylo umyvadlo, které sloužilo k umývání rukou před bohoslužbou. Předsálí bylo většinou od hlavního sálu oddělováno. Nemuselo to být celistvou stěnou, byly tam většinou nejrůznější výklenky.

Další symbolika, kterou v synagogách můžeme nalézt, vychází ze 130. žalmu: „Z hlubin volám Tě, Pane...” (Fiedler, Židovské památky v Čechách a na Moravě, 1992, s. 31) Proto je většina hlavních modlitebních sálů umístována níž než předsálí. Vnitřní výzdoba synagog není nijak zvlášť honosná. Nikdy tam nejsou zobrazováni lidé a pouze výjimečně zde můžeme nalézt obrazy zvířat. Výzdoba se tedy omezovala na rostlinné motivy a na geometrické tvary.

Co se týká vnitřního uspořádání, tak jsou synagogy rozděleny na mužskou a ženskou část. Mužům je vyhrazen hlavní modlitební sál a ženy měly vlastní modlitební místo, které bylo nejčastěji v boční přiléhající lodi. Postupně se ovšem začaly stavět tzv. ženské galerie, které byly umístovány do druhého patra a sloupy, které tyto balkóny podpíraly, vytvářely dělení mezi sálem a předsálím.

Další zvláštností v synagogách, bylo jejich rozmístění sedadel. Ty nebyly jako v kostele umístěny v řadách, ale z počátku byly rozestavěny po okrajích celého sálu. Souviselo to se čtením Tóry. Místem pro čtení Tóry byla bima. Toto vyvýšené místo bylo často ohraničeno zábradlím a vytvářelo jakési centrum sálu. Proto muži seděli okolo, aby každý dobře viděl a měl i možnost zapojit se do diskuze.

Kolem poloviny 19. století došlo ke změně uspořádání lavic. Čtecí pult byl přesunut k východní stěně sálu a tedy i lavice se začaly stavět do rovnoběžných řad. Jedním z možných důvodů byl i ten, že za místo v synagoze se platilo a takto mohlo být vybráno víc peněz.

Další nedílnou a nejdůležitější součástí každé synagogy je Aron ha-kodeš neboli schrána na Tóru. Nejčastěji je to výklenek ve zdi. Je to speciální skříňka, ve které je uložena Tóra. Přes tuto schránku je parochet, což je ozdobný závěs, který dvířka k Tóře zakrývá. Aron ha-kodeš je nejvýznamnějším místem v synagoze a proto je i prostor kolem něj honosněji vyzdoben. Typické jsou sloupy anebo jakýsi oltář. Dost často je přístup k němu vyvýšen.

Velká většina synagog je situována na východ. Tímto směrem se nachází Jeruzalém. Proto se i na východní stěnu synagogy umísťuje Aron ha-kodeš. Jak jsme se již

dříve dozvěděli, synagogy nesloužily pouze k modlitbám, a proto se velice často stávalo, že součástí komplexu byla škola, zinní modlitebna, pokoj duchovního. (Fiedler, Židovské památky v Čechách a na Moravě, 1992)

3.3 *Další využití synagog*

V období, kdy zanikla velká část židovských obcí, docházelo k chátrání synagog. Velice častým jevem bylo, že synagogy byly přestavovány na křesťanské objekty. Někdy se staly zdrojem stavebního materiálu, nebo byly využívány ke světským účelům, kterými jsou například využívání synagog jako skladů, přeměňování modliteben na nejrůznější sklady a prodejny nebo na obytné stavby. Dalším velice častým jevem bylo úplné boření a vypalování synagog. Další vývoj nebyl pro židovské modlitebny pozitivní. Některé z nich musely být bořeny kvůli přestavbám měst. Víme, že do roku 1989 se zachovalo přibližně 200 synagog. Jejich využití bylo různorodé. Pouze tři se dále využívaly k bohoslužbám židovských obcí, ostatní byly využity pro jiné účely- křesťanské kostely, knihovny, kina, sklady, byty, výstavní síně.

Během nacistické okupace byly předměty ze synagog shromažďovány v Praze v muzeu, které pro tyto účely Němci vytvořili. Nazvali ho Muzeum vyhynulé rasy. Přitom Židé nebyli všichni mrtví a už vůbec nevyhynuli, ale byli systematicky vyvražďováni. Dnes se toto muzeum jmenuje Pražské židovské muzeum.

V současné době, kdy dochází k rekonstrukcím židovských synagog, se společnost snaží zachovat architektonický ráz staveb a nenarušit význam, který pro židovskou obec měla. Města na jejich opravu získávají nejrůznější dotace, které jdou často i ze zahraničí. Většina synagog se již nevyužívá k náboženským účelům. Nejsou již ani vysvěcovány. Proto se města, kterým synagogy patří, snaží, aby bylo jejich využití co nejširší. Proto se v nich pořádají nejrůznější kulturní akce, například koncerty a výstavy. Řada synagog je také zajímavá pro turisty. Proto jsou v nich pravidelné prohlídky s výkladem pro veřejnost, která je v otevíracích hodinách může navštívit.

Je ovšem neustálým zdrojem sporů, do jaké míry je možné využívat opravené synagogy ke světským účelům. Hlavním problémem je, jak spojit úctu k sakrálním objektům a zároveň je nějakým způsobem zapojit do normálního života. Toto je motivováno zejména ekonomickými důvody. Kdyby synagogy nebyly využívány i jinak, došlo by postupem času k jejich opětovnému chátrání a devastaci. Přispívá k tomu i fakt, že židovské obce, které pořádají shromáždění, jsou již jen v Brně a v Praze. Proto by většina zrekonstruovaných synagog nebyla nijak využívána. Židovské obce samy nemají nic proti jinému využití synagog a tak pořádání nejrůznějších společenských akcí nic nebrání. (Informace získány z ústních výkladů správců a architektů synagog)

4 Turnovská synagoga

4.1 Historie židů v Turnově a vývoj jejich osídlení

První důkazy o přítomnosti Židů v Turnově jsou z roku 1527. Existují ovšem domněnky, že se zde nacházeli již mnohem dříve. První zmínka, která byla nalezena, je z roku 1527 o židovském kloboučníkovi Mojžíšovi a jeho splácení dluhu 5 kop grošů. V této době již židovská společnost v Turnově fungovala. Židé v Turnově mohli nakupovat a vlastnit domy, důkazem jsou dokumenty z roku 1557, kdy Žid Chajim koupil se svojí ženou dům v dnešní ulici 5. května. V tomto období byli Židé naprosto svobodní a mohli žít, kde chtěli. Ostatní obyvatelé je nijak neomezovali.

Přelom 16. a 17. století znamenal zánik židovského osídlení v Turnově z dodnes neznámých důvodů. Po dobu asi 30 let nejsou o Židech na území Turnova žádné dochované zprávy. Po získání města Albrechtem z Valdštejna se objevuje další zmínka o Židech v roce 1623, kde je sám Valdštejn zve do města. Důvodem pro to mu nebyla žádná dobrá vůle ale to, že v nich viděl potřebnou ekonomickou sílu. V roce 1627 si Židé staví svojí první dřevěnou synagogu v dnešní ulici Antonína Dvořáka. Po smrti Albrechta z Valdštejna se Židům opět začínají ztěžovat podmínky pro život na území Turnova. Na přelomu 17. a 18. století dokonce dochází k jejich sestěhování do vymezeného prostoru mezi ulicemi Trávnice, Kajířová a Palackého.

V roce 1647 vzniklo židovské ghetto právě na území odděleném těmito třemi ulicemi. Dalších několik století se nevyznačovalo významnými událostmi. Až v roce 1916 se do Turnova přestěhovalo velké množství polských Židů, kteří prchali před pogromy, které se v té době v Polsku odehrávaly. V roce 1938 po podepsání Mnichovské dohody byla druhá vlna stěhování Židů do Turnova. Židé z pohraničí, zejména z Liberce a okolí prchali do vnitrozemí a v Turnově se jich usadilo téměř 450. V rozmezí let 1938-1942 došlo k nárůstu židovské populace v Turnově až k pěti stům.

V roce 1943 byli všichni turnovští Židé povoláni do transportu do koncentračního tábora. 20. ledna 1943 byli převezeni do Osvětimi, kde byla velká většina z nich zavražděna. Po válce se do Turnova vrací asi 19 přeživších Židů, kteří téměř všichni odchází po roce 1948. V roce 1961 definitivně zaniká židovská obec Turnov. (<http://synagoga-turnov.cz/>, 11.5. 2011)

4.2 *Osudy synagog v Turnově*

První synagoga postavená v Turnově se datuje do roku 1627. Byla umístěna v dnešní ulici Antonína Dvořáka a stavba byla celá dřevěná. V roce 1643 byla synagoga zničena požárem, který byl neúmyslně zaviněn švédskými vojáky.

V roce 1647 si Židé postavili druhou synagogu, také dřevěnou. V její blízkosti postavili i školu. Tato budova již byla umístěna na území v blízkosti dnešní synagogy, v místech, kde vznikla židovská čtvrť a později i židovské ghetto. Tato synagoga ovšem také shořela. Stalo se tak v roce 1707, kdy došlo k velkému turnovskému požáru. Při něm shořela spousta domů a mezi nimi i měšťanský dům, na jehož místě židovská obec postavila třetí synagogu.

V pořadí třetí synagoga byla již kamenná. Jako dokončená stavba byla v roce 1719 zapsaná do majetkových knih. Součástí areálu byla i škola a dům pro rabína. Po dokončení synagogy se vztahy Židů a městské rady zlepšily. Židé sice nadále museli platit zvláštní poplatky za své domy, ale byli naopak zproštěni povinnosti ubytovávat vojáky.

V roce 1905 došlo k přestavbě synagogy, kdy byla zavedena i elektřina. Řečníště neboli bima, která byla umístěna uprostřed synagogy byla zbourána a místo ní byly rozmístěny lavice. Změnilo se tedy typické rozmístění sedadel po okraji modlitebního sálu. V roce 1941 byla synagoga uzavřena. Dělo se tak na celém území protektorátu Čechy a Morava. Veškerý majetek a cennosti, které se v synagoze nacházely, byly odvezeny do Prahy do Muzea vyhynulé rasy, později Židovského muzea v Praze. Tímto způsobem přišla turnovská židovská obec o svoji Tóru a další majetek. Kolem roku 1950 dochází asi k nedůležitější změně v historii synagogy, protože je předána pardubické firmě Drobné zboží Pardubice. Tato společnost se zachovala k sakrální památce velice bezohledně a naprosto ji přestavěla. Začala ji využívat jako sklad pro své zboží. Postavili přemostění, které spojovalo horní okna synagogy s vedlejším domem, kde byla prodejna. V 60. letech došlo asi k nejradikálnějším zásahům do stavby synagogy, kdy do prostoru, kde byla původně bima, byl usazen betonový sloup, který podpíral druhé patro. To zde bylo vybudováno, aby se zvětšila kapacita skladu. Zdobené a malované zdi byly nabíleny a jediné, co se z původní výmalby zachovalo, byl strop, který ovšem také utrpěl značných škod, když zde byly velice nešetrně nainstalovány lampy. V předsíni synagogy byl postaven menší výtah, který vedl do druhého patra otvorem, který byl proražen v podlaze ženské galerie. Spousta menších výklenků byla zabetonována a to dokonce i umyvadlo v předsíni synagogy.

Předměty, které byly ze synagogy odvezeny nacisty a později uschovány v Židovském muzeu v Praze, byly v roce 1964 rozprodány komunistickou vládou do zahraničí. Mezi tyto předměty patřila i turnovská Tóra, stříbrná koruna na Tóru a ukazovátka používaná během čtení z Tóry. Všechny tyto předměty byly během rekonstrukce synagogy znovu vyrobeny a jejich repliky jsou uloženy ve skleněné vitríně v modlitebním sále. Replika Tóry je zvláštní tím, že na papír, který je v ní navinutý, děti ze základní školy napsaly jména všech mrtvých turnovských Židů, kteří zemřeli v koncentračních táborech. Původní turnovská Tóra se nyní používá až v USA ve státě Kentucky, kde slouží k bohoslužbám židovské obci Temple Adath Izrael. (Informace získány z ústního výkladu pana průvodce synagogy Turnov)

4.3 Vlastní rekonstrukce turnovské synagogy

Díky tomu, že byla synagoga soukromým vlastnictvím firmy z Pardubic, nebylo snadné modlitebnu získat do vlastnictví města. Po roce 1989 získal synagogu jiný soukromý vlastník, který ji nadále užíval jako skladiště. Až v roce 1997 byla synagoga prohlášena za kulturní památku a město začalo vyjednávat o jejím odkoupení. To se podařilo až v roce 2003. V roce 2005 byla podána žádost o dotace z Evropské unie na rekonstrukci svatostánku. V následujícím roce Turnov získal finanční podporu z Norska. A tedy v letech 2007-2008 byla vlastní rekonstrukce synagogy provedena.

Synagoga je umístěna mimo historické jádro města. Je součástí komplexu domů, které jsou rozmístěny do jakéhosi trojúhelníku a odděleny třemi komunikacemi. Rekonstrukce byla velice rozsáhlá. Musíme si uvědomit, že předcházející majitelé stavbu využívali jako skladiště, jako budovu, která nemá vůbec žádnou kulturní, historickou a ani sakrální hodnotu. Stav synagogy před a po rekonstrukci dokládají obrazové přílohy 1-7.

První změnou, které si návštěvník všimne, je brána, která odděluje synagogu od ulice, která kolem ní prochází. Z dochovaných fotografií víme, že původně zde byla plechová vrata. Synagoga měla poničenou fasádu, která musela být opravena a znovu nabílena. Při vstupu do synagogy je po levé straně pult, kde si návštěvník může zakoupit brožuru o turnovské synagoze a hřbitově. Další rekonstruovanou oblastí je právě celé předsálí, ze kterého byl odstraněn výtah a šachta. Otvor v podlaze ženské galerie byl také znovu zazděn.

Na pravé stěně je opět umístěno umyvadlo, takzvaný kijor, které původně sloužilo k rituálnímu omytí rukou příchozích Židů. Při vstupu do modlitebního sálu je jasné, že druhé patro bylo znovu odstraněno a obnovila se původní celistvá podoba modlitebního

sálu. Stěny byly znovu ozdobeny malbou. Původní štuková výzdoba již nebyla obnovena. Jediné, co se z původní výzdoby dochovalo, byla malba na stropě. Byla sice velice poškozena instalací světel, ale i tak se díky zbytkům podařilo zrekonstruovat původní podobu.

Místo, kde byla původně umístěna Bima, neboli řečniště, je nyní rozpoznatelné jenom díky odlišné barvě kamenných kvádrů. Původní Bima byla zničena během stavby betonového sloupu, který byl umístěn přímo na její místo. Povšimneme si také rozmístění jednotlivých sedadel v modlitebním sále. Jsou rozesety podél obvodu celého sálu. Původně byly stejně jako v křesťanských kostelech v řadách směrem k Aron-ha-kodeš neboli židovskému svatostánku. Při rekonstrukci nebylo toto rozmístění zachováno, ale architekt se vrátil k nejpůvodnějšímu vzhledu interiéru synagogy.

U pravé stěny sálu je umístěna skleněná vitrína, kde je koruna na Tóru, ukazovátka ve tvaru ukazující ruky, pláštík na Tóru a nástavce, které byly umístěny na vrch Tóry. Měly na sobě malé zvonečky a to z toho důvodu, aby připoutaly pozornost přítomných Židů. Replika Tóry je umístěna v Aron-ha-kodeš, který je zakryt vyšívánou látkou. Jeho podoba není autentická s původní podobou, ale velice se jí blíží.

Rekonstrukce se týkala také schodiště, které vedlo na ženskou galerii. Bylo v dezolátním stavu stejně jako celá galerie. Součástí galerie jsou okna, která jsou v současné době barevná, a každé z nich nese symbol Davidovy hvězdy.

Na dvoře synagogy je umístěna socha Golema. Je to postava spjatá s legendou o rabínu Lowovi, který žil v Praze. Ten vytvořil neživou bytost, kterou mohl oživit pouze on a to vložením „šemu“ do otvoru v jeho čele. „Šem“ má v hebrejštině význam božího jména. Golem pak chránil židovské Ghetto před křesťany a nejrůznějšími výtržníky. Další jeho úkolem bylo pomáhat v domácnosti a při nejrůznějších pracích v rámci obce. (Město Turnov - Odbor cestovního ruchu, Synagoga a židovský hřbitov v Turnově, 2009)

Jednoho dne se ale stalo, že Golem nebyl nikým využit a tak začal ničit domy v Ghettu, zastavil ho až rabín Low, který mu vyjmul šem. Protože se ho lidé báli, uschovali ho na půdě Staronové synagogy v Praze. Je tedy možné, že symbolikou kovové sochy Golema v Turnově je hlídat synagogu před nebezpečnostmi dnešní doby. (Informace získána z ústního výkladu pana průvodce synagogy Turnov)

Rekonstrukce synagogy byla dokončena v roce 2008. Poté byla slavnostně otevřena v listopadu 2008. (Město Turnov - Odbor cestovního ruchu, Synagoga a židovský hřbitov v Turnově, 2009)

4.4 Dnešní využití turnovské synagogy

V současné době slouží synagoga ke kulturním akcím a také jsou v ní možné pravidelné prohlídky s odborným výkladem. Židům využití synagog k jiným účelům než jsou náboženské, nevadí. Na rozdíl od křesťanských kostelů sloužily již od počátku synagogy k více účelům než jen k modlitbě. Bylo by také složité, aby se synagogy uchovaly v zrekonstruovaném stavu, kdyby nebyly opět využívány.

Synagoga byla tedy poprvé pro veřejnost přístupná v dubnu roku 2009. Návštěvní hodiny byly o víkendech a o svátcích a poté od května do září celý týden. Synagogu během této doby navštívilo přibližně 2700 lidí. Proběhlo zde také několik koncertů, výstav, přednášek a nejrůznější vzdělávací akce.

12. září 2009 se v synagoze po téměř šedesáti letech uskutečnila židovská bohoslužba. Tato bohoslužba reformního ritu byla vedena rabínem Tomášem Kučerou a kantorem Michalem Fořtem. V současné době se také nadále jedná s Pražskou židovskou obcí, aby zde pořádala občasné bohoslužby. (<http://synagoga-turnov.cz/>, 11.5. 2011)

5 Plzeňská synagoga

5.1 Historie Židů v Plzni

Historie Židů v Plzni a jejím okolí je datována již od roku 1338. První zmínka je spjata s osobou krále Karla IV., který nařídil zákaz týrání a jakéhokoli násilí na židovském obyvatelstvu Plzně. Plzeň byla striktně katolické město, jinověrcům se tedy urputně bránila. Později plzeňští Židé měli stejný osud jako i ostatní na území celého území českých zemí. První Ghetto je dokladováno z roku 1504, v této době se rozprostíralo v dnešní Solní a Sedláčkově ulici. Nacházelo se zde pouze 10 domů. I přesto byla do roku 1504 Plzeňská židovská obec nejpočetnější komunitou hned po pražské obci. Rok 1504 nebyl pro židovskou populaci v Plzni příznivý, protože byli všichni Židé do jednoho vypovězeni z Plzně. Úplný konec obce ovšem datujeme do roku, kdy zanikla synagoga a škola k ní připojená. Rok 1533 je tak na několik let mezníkem, kdy zanikla židovská obec v Plzni. Toto období skončilo až v roce 1643. I přesto, že se Židé začali na území Plzně vracet, tak až v roce 1790 si první z nich mohl koupit vlastní dům. Do té doby bylo jakékoli navyšování majetku židovských rodin nemyslitelné. Také díky reformám Josefa II. se v roce 1782 Židé začali stěhovat zpět na území Plzně ve větší míře a začali dokonce vykonávat svobodně svá řemesla.

V roce 1821 ovšem došlo k opětovnému vyhnání Židů z města. Velice brzy se toto nesnášenlivé chování vůči Židům uklidnilo a v roce 1854 zde žilo přibližně 41 rodin. V roce 1938 na území Plzně bylo asi 3200 Židů. Byl to vysoký počet, protože počet celkového obyvatelstva Plzně v té době byl 125 000. Rok 1942 ovšem pro tuto početnou židovskou populaci znamenal konec. Většina z nich, přibližně 3000 Židů, byla ve třech velkých transportech převezena do koncentračních táborů. Většina z nich měla stejný osud jako zbytek židovské populace a pobyt v koncentračním táboře nepřežila. Po roce 1945 byla plzeňská židovská obec znovu obnovena, ale většina Židů se rozhodla k emigraci do USA anebo do nově vzniklého státu Izraele.

V současné době Židovská obec Plzně přes všechny útrapy stále existuje a má přibližně 25 aktivních členů. Podle dokladů žije dnes asi 70 obyvatel Plzně, kteří mají alespoň částečně židovskou krev. Obec v současné době nevyužívá ani jednu z velkých a rekonstruovaných synagog k bohoslužbám. Počet židovského obyvatelstva Plzně je tak malý, že by bylo zbytečné využívat tak velké objekty. Ty nechávají sloužit jiným a různorodým účelům zejména v kulturní oblasti. K bohoslužbám využívají malou pomocnou modlitebnu. Nemají ani svého vlastního rabína. Z těchto důvodů sem každý

týden dojíždí hazan z Prahy. (http://www.jewish-route.eu/mesta/01_plzen/plzen.htm, 12.6. 2011)

5.2 Synagogy v Plzni

Synagoga, která zde byla jako první postavena v roce 1409, stávala na místech, kde je dnes budova pošty. Další její osudy ovšem již nejsou známy. Židovské obci tato synagoga nevyhovovala, protože v roce 1436 podle dochovaných dokladů odkoupila nový pozemek. Na něm postavila v pořadí druhou synagogu na území Plzně. Po vypovězení Židů ovšem tato židovská modlitebna zanikla stejně jako první.

V pořadí třetí synagoga se začala stavět v roce 1856 a slavnostně byla otevřena v roce 1859. Bohoslužby se zde konaly až do roku 1892. V dnešní době se tato synagoga k ničemu nevyužívá. Byla navržena architekty M. Stelzerem a Wiesnerem v novorománském slohu.

Čtvrtá synagoga byla postavena v blízkosti třetí a byla navržena architektem J. Melzerem. Celá stavba byla řešena opět v novorománském slohu. Byla postavena v roce 1875 pouze jako výpomocná modlitebna. Později ji potkal podobný osud jako hodně synagog na našem území. Byla využívána jako skladiště a v současné době je nevyužitá.

Židovská obec v Plzni byla jednou z nejbohatších obcí, proto si výstavby modliteben mohla dovolit financovat sama. V roce 1888 došlo k výstavbě Velké synagogy. Byla již pátá, která byla na území Plzně postavena. Je situována na západním okraji historického jádra města. Dokončena byla podle návrhů vídeňského architekta M. Fleischera a plzeňského stavitele E. Klotze v roce 1892. Stavbu provedl plzeňský stavitel Rudolf Štech. Využívána byla aktivně k bohoslužbám do druhé světové války a do roku 1988 byla užívána jen menší modlitebna, která je součástí areálu Velké synagogy. V současné době je synagoga z velké části zrekonstruována a slouží širší veřejnosti nejen židovské obci.

(http://www.jewish-route.eu/mesta/01_plzen/plzen.htm, 12.6. 2011)

Velká synagoga v Plzni byla postavena z důvodů populačního růstu plzeňské židovské obce. Byla umístěna na jednu z nejfrekventovanějších ulic Plzně. Tím měl být zdůrazněn růst počtu a zvyšování významu plzeňských Židů.

Budova byla navržena architektem z Vídně Fleischerem. Jeho původní projekt nebyl na poprvé přijat. Veřejnost byla pobouřena právě nápadnou podobností synagogy s křesťanským chrámem. Existuje tedy domněnka, že na přepracování plánů se již Fleischer nepodílel. Půdorys synagogy byl zachován, změna zasáhla zejména fasády a

celkový sloh stavby. Tyto nové plány jsou z roku 1890 a podepsán je na nich již jen Emanuel Klotz.

Hlavní změnu zaznamenaly dvě věže, které musely být o celých 20 metrů zkráceny a změněn byl i výtvarný sloh. Gotický sloh byl zachován jen na několika místech a převládajícím slohem se stal sloh románský. Detaily výzdoby jsou v orientálním stylu a ve vedlejších lodích byl uplatněn český styl monumentální novorenesance. Na bočních fasádách se uplatnil pseudorománský sloh a hlavní průčelí bylo zase navrženo v severském typu gotiky a novorenesance. To vše uzavírají cibulovité věže, které jsou inspirovány spíše ortodoxním orientem.

Tento návrh stavby již byl přijat a stavba tak byla realizovaná. Bohoslužbám synagoga sloužila až do holocaustu, kdy měla být zbořena stejně jako spousta jiných velkých synagog na území Čech. Od toho ji nejspíše zachránila její poloha a to, že těsně přiléhala k jiným domům. Její využití se tak na dlouhá léta změnilo. (Soukup, Umělecko – historický paspart – Velká synagoga v Plzni, 1997)

Během osvobození Plzně byla budova značně poškozena střelbou, protože věže synagogy sloužily pro německé vojáky jako opevněné body. Po válce byla synagoga vrácena plzeňské obci. Ta byla ovšem mnohem menší než před válkou a Židé nadále pokračovali v emigraci do Izraele a Spojených států. Byla proto z nedostatku financí úplně uzavřena a bohoslužby se přesunuly do pomocné modlitebny. Synagoga byla bez jakéhokoli využití a postupem času pouze čím dál tím víc chátrala. Od osmdesátých let jsou známy nejrůznější snahy o podnícení začátku rekonstrukce budovy. Byla navrhována spousta nejrůznějších způsobů, jak by synagoga mohla být využívána. Mezi ně patřilo, že by zde mohla být Západočeská galerie, koncertní síň anebo židovské muzeum. Na uskutečnění ani jednoho z projektů se nenašly peníze a tak synagoga chátrala dál. Do roku 1996 se ukládaly finanční prostředky od nejrůznějších dárců, město se snažilo také přispívat a hlavně byl v té době čekán nemalý příspěvek od státu. Proto se v této době mohlo začít s rekonstrukcí.

Plzeňská synagoga je svým rozmístěním a hlavně nutností umístění vchodu směrem k hlavní ulici určitou raritou. Nastala tak pro architekta Fleischera obtížnější situace. Ulice je totiž orientovaná na východní stranu a proto musel nějak vyřešit problém s tím, že na východní stranu je umístěn Aron-ha-kodeš. Toto bravurně zvládnul tím, že přidal přístupové chodby z boku, které vedly od vstupní haly. Hlavní vchod byl vybudován také na svém správném místě a to na západní straně hned naproti schránce na Tóru, ale jeho

funkce byla spíše jen formální. Jako hlavní vchod nebyl nikdy využíván. Sloužil pouze k propojení rabínského domu se synagogou.

Celý prostor synagogy je trojlodní hala. Hlavní prostor je přístupný bočními vchody z postranních chodeb. Těmi se po schodištích můžeme dostat na ženskou galerii. V patře ovšem není pouze ženská empora, ale podle dochovaných pramenů zde byla také zpěvácká empora. Ta je umístěna nad hlavním vchodem mezi dvěma částmi ženské galerie.

Plzeňská synagoga je jednou z nejvýznamnějších na světě. Je dokonce třetí největší synagogou. Je netypická i tím, že není zcela možné zařadit jí do jednoho uměleckého směru. (Soukup, Umělecko – historický paspart – Velká synagoga v Plzni, 1997)

5.3 *Rekonstrukce Velké synagogy*

Ze zprávy, která byla vytvořena v roce 1996, bylo jasné, že na celkovou rekonstrukci i s restaurátorskými pracemi bude potřeba 108 mil. Kč. Tato částka se ovšem nepodařila celá nashromáždit. Stát přispěl 50mil. Kč a soukromí investoři společně s městem dali dohromady částku asi 5mil. Kč. Rozhodlo se tedy, že dojde zejména k záchranným a stavebním pracím. Restaurátorské práce nemohou být z těchto finančních zdrojů hrazeny. Toto ovšem vedlo k značným komplikacím. Pokud nebudou alespoň nějakým způsobem opravena hlavní místa uvnitř synagogy, pak nemůže být otevřena pro veřejnost.

Muselo být zpočátku ujasněno, za jakým účelem bude synagoga obnovována. Bylo rozhodnuto, že bude duchovním střediskem židovské obce v Plzni. Rekonstrukce zasahovala minimálně do architektonické podoby synagogy. Součástí rekonstrukce bylo také doplnění některých nezbytných částí synagogy, které budou potřeba, aby mohla modlitebna sloužit i k jiným účelům. Mezi tyto nezbytné změny na budově synagogy patřilo například hygienické vybavení, toalety v prvním i druhém patře, jižní vchod synagogy byl přestavěn na bezbariérový, ženská empora byla spojena hydraulickým výtahem s přízemím.

Celková rekonstrukce se týká i rabínského domu, který k synagoze bezprostředně přiléhá. Bude sloužit jako zázemí pro synagogu. Původně nebylo zcela jasné, jaké bude jeho využití. Počítalo se s více možnostmi jako například lékařské pracoviště, byt zaměstnance synagogy anebo zázemí pro účinkující, kteří by v synagoze vystupovali.

Kapacita synagogy je vypočítána na 558 míst a to 364 v přízemí a 194 na ženských emporách. Celková plocha pozemků byla vyčíslena na 3006 m² a zastavěná plocha

synagogy čítá 1628 m². (Soukup, Projekt záchrany svatostánku Velké synagogy v Plzni: Obnova svatostánku Velké synagogy v Plzni)

5.3.1 Restaurátorské práce

Stav plzeňské synagogy byl velice špatný. (viz obrazová příloha č. 8) Proto bylo zapotřebí dobrého plánování celé rekonstrukce. Byly vytvořeny posudky a fotodokumentace, které později napomáhaly k efektivnější práci. Samozřejmě se restaurátoři a Ateliér Soukup s. r. o., který celou zakázku získal, zajímal i o fotografie, které by dokumentovaly, jak synagoga vypadala ještě před devastací. Vzniklo tak velké množství dokumentů, které jsou v současné době po domluvě s panem Soukupem k nahlédnutí u něho v ateliéru v Plzni.

Z důvodu mnoha potřebných úprav, rekonstrukcí i restaurátorských prací, byla celá obnova synagogy rozdělena do dvou etap. Podíváme-li se na propočet jednotlivých částí oprav, vidíme, že financování je opravdu náročné. Jen 2 873 000 Kč je potřeba na nejvíce zdevastované předměty a prostory synagogy. Práce probíhaly v letech 1997 a 1998. Hlavní příspěvky přišly od Židovské obce a z nejrůznějších příspěvků. Celá rekonstrukce byla zajištěna částkou 50 milionů korun z rozpočtu státu, další částka asi 5 milionů korun byla zajištěna městem Plzeň a jinými menšími sponzory. Postupnými pracemi na synagoze bylo ovšem zjištěno, že na celkovou rekonstrukci bude potřeba přibližně 108 milionů korun.

Během přípravy restaurátorských prací vzniklo několik jednotlivých oblastí, ve kterých přestavba a obnova probíhala. Mezi tyto okruhy patřila obnova interiéru objektu, obnova kamenných prvků, obnova truhlářských prvků, restaurování vnitřního vybavení objektu, obnova kostelních lavic v lodi, restaurování vitrají oken synagogy a restaurátorské práce v rámci obnovy vnějšího pláště objektu.

Dotknu se teď lehce jednotlivých částí rekonstrukce. Malířská výzdoba interiérů je velice různorodě členěna, její rekonstrukce se přísně řídila prvky, které se v synagoze dochovaly. Velice často se na stěnách objevuje prvek zlacení, výmalba imitující mramorování, jednodušší dekorativní výmalby, dekorace vegetabilního charakteru, což znamená, že převládají přírodní motivy. Stěny a dekorativní prvky byly v havarijním stavu. Důvodem bylo vlhko v budově, zatékání střešními krovky. V důsledku toho se výmalba odlupovala od podkladu a štukatérské práce byly také značně poškozeny.

Restaurátorské práce byly prováděny na základě nejrůznějších studií a dokumentací. Restaurátoři se chtěli držet původních barev i jednotlivých dekorativních prvků. Během obnovy synagogy tak byly potřeba jak restaurátorské práce, tak i

rekonstrukční práce. Odborníci rozdělili jednotlivé části vnitřních prostorů tak, že určili jejich náročnost jak ekonomickou, tak i technickou. Do první skupiny, kterou považovali za nejméně náročnou jak ekonomicky tak technicky, zařadili vestibul a chodby. Střední stupeň náročnosti byl přiřazen prostoru pod ženskými balkóny a západní vestibul. Do restaurátorsky nejobtížněji obnovitelné skupiny zařadili klenební pole lodi synagogy. Všechny práce byly průběžně sledovány a konzultovány s památkovým dozorem.

Další plány se týkaly obnovy kamenných prvků. Protože stav těchto předmětů byl relativně dobrý, stačily zde pouze drobnější práce a jejich očištění. Další oblast se týkala truhlářských prvků. Do této skupiny spadaly zejména dveřní křídla a vstupy. Jejich poškození nebylo tak velké a proto také vyžadovaly větší zásahy.

Restaurátorské práce se ovšem týkaly i samotného interiéru synagogy a jejího vybavení. Hlavní pozornost byla směřována k schráně na Tóru a oltář k ní přiléhající. Velká práce čekala restaurátory, i co se týká lavic uvnitř modlitebny. Zejména truhlářské práce byly velice zapotřebí. Další obnovovanou částí synagogy byly veškeré skleněné výplně oken. Povrch maleb oken byl značně poničený. Bylo potřeba vyjmout je z kovových sítí a udělat úplnou rekonstrukci oken. Skla byla vlivem povětrnostních podmínek a počasím značně zdevastována. Jejich povrch byl nejrůzněji zprohýbán. Samozřejmě nejen vliv přírody působil negativně na stav synagogy, ale také vandalství lidí.

Další součástí rekonstrukce byl vnější plášť objektu. Bylo nutné se držet určitých předpisů, které stanovuje úřad památkové péče. Proto součástí této práce byla obnova zrestaurování štukové výzdoby a kamenických prvků hlavního průčelí. Dalším důležitým úkolem bylo zrekonstruovat střešní makovice, které jsou na obou věžích zakončeny na vrcholech židovskými hvězdami. Kovářské práce se využily u všech okenních mříží a vstupů, kde podle plánů původně byly.

Můžeme nyní celou tuto část rekonstrukce shrnout tak, že byl obnoven vnější plášť celé budovy. Veškeré poškozené kamenné prvky, které se v exteriéru budovy objevily, byly buď úplně nahrazeny a to většinou umělým kamenem, anebo byly pouze očištěny. Nejhorší negativní vliv na stav budovy měla II. světová válka. Průčelí budovy bylo značně zdevastováno střelbou. Proto muselo být také zrekonstruováno. Cihly, které v této části stavby převládají, musely být nahrazeny novými a nepoškozená místa byla pouze očištěna. Je zajímavé, že omítka, která je v současné době použita na budově, je složením shodná s původní omítkou. Byly totiž udělány rozbory poškozené původní omítky a na základě toho byla použita stejná směs. Střechy musely být také opraveny. Na některých místech

byl pouze asfaltový nátěr místo původních krytin. Celá střešní část byla obnovena díky fotografickému materiálu, který dokumentoval stav synagogy ještě před devastací. Na obnovu byl použit zinkotitanový plech. Na věžích byly umístěny nové makovice a na jejich vrcholy Davidovy hvězdy spolu s ozdobnými korunami. Tyto prvky jsou pozlacené a jsou věrnými kopiemi originálů. Ostatní plechové části byly natřeny speciálním nátěrem. Toto všechno se odehrávalo během druhé etapy rekonstrukce Velké synagogy v Plzni. (Švehla, Technická zpráva – Rekonstrukce Velké synagogy v Plzni – 1. etapa, 1995)

Druhá etapa, která se uskutečnila, se tedy zaměřila právě na zemní práce, na interiér synagogy a na střešní krytinu. Týkala se zejména zdí, stropů, kleneb, vzduchotechniky, schodišť, krovů, podlah, vnitřních omítek, restaurování maleb a štukové výzdoby, oken a dveří a dalších speciálních prací jako například čalounických, zámečnických a truhlářských. Na tuto etapu bylo zapotřebí mnoho času a spousta peněz, ale každý současný i budoucí návštěvník Velké plzeňské synagogy toto ocení a může se kochat během prohlídky interiérů i exteriérů. (viz obrazová příloha 9, 10) Vždyť každá z našich historických a tedy i kulturních památek si zaslouží, aby o ní bylo pečováno a aby ji navštěvovalo co nejvíce lidí. Stejně tak je tomu u židovských synagog. (Švehla, Technická zpráva – Rekonstrukce Velké synagogy v Plzni – 2. etapa, 1995)

5.4 Dnešní využití Velké synagogy

Synagoga byla od svého otevření v roce 1893 využívána pouze k náboženským účelům. Konaly se zde obřady a modlitby početné plzeňské židovské obce. Toto se dělo až do holocaustu. V tuto dobu měla být synagoga zbořena. Díky své poloze mezi těsně přiléhajícími domy byla zachována. Nesloužila již jako svatostánek ale jako skladiště nakradeného židovského majetku. Později byla využívána také jako prodejní sklad, kde byl uskladněn a následně prodáván majetek a nábytek deportovaných Židů.

Němečtí vojáci pak synagogu využili jako halu, ve které šli vojenské německé uniformy. Během války synagoga díky své výšce sloužila jako opevněný bod německé posádky. Proto po skončení války byla ve značně zdevastovaném stavu.

Po válce byla v tomto zuboženém stavu navracena Židovské obci. Ta ovšem byla značně početně slabší než před válkou a tak se bohoslužby postupně odsunuly do domu ve Smetanových sadech a Velká synagoga byla zcela uzavřena. Až od osmdesátých let se datují konkrétnější snahy o obnovu stavby. Byly navrhovány nejrůznější možnosti, jak by mohla být synagoga využívána. Mezi ně patřilo například využití jako západočeská galerie, židovské muzeum, koncertní síň. Až v roce 1986 byla zpracována podrobná studie

architektem Svobodou a Przigródkou, která navrhovala stavbu pojmut jako spojení koncertní síně a galerie.

Synagoga nebyla i přes velkou snahu po dlouhou dobu nijak využívána ani rekonstruována. Dnes po rekonstrukci slouží i k náboženským obřadům. Jelikož je synagoga značně rozlehlá a tedy pojme vysoký počet lidí, je možné v ní pořádat koncerty vážné hudby a další kulturní akce. Židovská obec postupně vytvořila jakousi výstavku fotografií a dokumentace ze života plzeňských židů. Toto svědectví o všech útrapách během druhé světové války je umístěno v emporách synagogy. Díky této stálé expozici je zajištěn nepřetržitý provoz objektu. Není tedy závislá pouze na kulturních akcích, které se v ní odehrávají. Provoz této kulturní památky v současné době zajišťuje Židovská obec.

Na stránkách židovské obce Plzeň je umístěn aktuální program jednotlivých kulturních akcí. V dnešní době je Velká synagoga zapojena do projektu nazvaného Hudba v synagogách plzeňského kraje. Znamená to, že se v synagoze odehrávají benefiční koncerty. Vstupy z těchto akcí jsou vždy věnovány na rekonstrukci Staré synagogy v Plzni. (<http://www.zoplzen.cz/index.php>, 20.6. 2011)

6 Jičínská synagoga

6.1 Historie Židů v Jičíně

Na území Jičína se Židé s největší pravděpodobností vyskytovali již ve druhé polovině 14. století. Z historie města je nám známo, že bylo založeno v roce 1304 a proto můžeme usuzovat, že se sem Židé začali stěhovat již brzy po jeho počátku. První zmínka, která je doložena písemnou dokumentací, je z roku 1362. Je v ní uvedena Židovská ulice, která byla později přejmenována na Lindnerovu. Tato oblast se nacházela v jižní části města, kde se zvyšoval i počet židovských domů. Židé v této době ještě byli pod vlastní správou. Jmenovali si svého představeného neboli staršího, který byl nazýván magister ludaeorum. První jeho oficiální zvolení se odehrálo v roce 1389. Z dochovaných staveb z jižní části Jičína můžeme soudit, že se zde koncentrovali nejbohatší obyvatelé. Toto rozložení židovských domů mělo ovšem nejspíše hlubší význam. Židé dobře věděli, že ulice, ve které se usídlili je na spojnici městské brány a náměstí, takže všichni kupci, kteří v té době putovali nejčastěji z Prahy, museli projít kolem nich. Byla to tedy pozice také velice strategická.

V roce 1542 byli z Čech vypovězeni všichni Židé. V tomto těžkém období pro židovskou komunitu v Jičíně zůstala jen jedna jediná židovská rodina. Její členové byli ovšem všichni pokřtěni. Návrat Židů do města byl velice pozvolný. Dalším obdobím, které bylo významné pro jičínské Židy, byla vláda vévody Albrechta z Valdštejna. Jeho finančníkem se stal Žid, který jako první získal císařský šlechtický titul. Jeho jméno bylo Jakub Baševi a pocházel z Treuen Bergenu. Jakuba Baševiho tak můžeme považovat za nejznámějšího a nejvýznamnějšího jičínského Žida. Spolu se svým strýcem měl v úmyslu skupit postupně všechny domy, které se nacházely v západním bloku na severní straně náměstí. Za vlády Albrechta z Valdštejna bylo vydáno povolení postavit první jičínskou synagogu. Tento významný krok pro židovskou komunitu ovšem nebyl uskutečněn, protože v roce 1634 byl Albrecht z Valdštejna zavražděn. V zápětí utíká i Baševi do Mladé Boleslavi.

V souvislosti s možnou stavbou synagogy si musíme uvědomit, že její umístění nemělo v Čechách obdoby. Synagoga měla být situována téměř do centra Jičína do blízkosti náměstí. Stejně neobvyklá byla možnost skupování domů přímo na náměstí Židy. A díky tomu se centralizovat do nejvíce frekventovaného místa ve městě. Tento úspěch můžeme spojovat s osobou Jakuba Baševiho a jeho účasti ve frýdlantském vévodství. Po smrti Albrechta z Valdštejna se Židé začali uchýlovat k osobnosti hraběte

Rudolfa z Tiefenbachu. Od něho v roce 1651 získali dekret, který jim dovoľoval, aby se ve městě mohlo ubytovat až 11 židovských rodin. Další roky byly spjaty s neustálými stížnostmi ostatního obyvatelstva Jičína. Jedním z hlavních důvodů těchto protestů byla víra židovského obyvatelstva Jičína v jiné než křesťanské náboženství. Tyto stížnosti pak vyvrcholily v roce 1734, kdy bylo vyhlášeno nařízení o vystěhování veškerého židovského obyvatelstva z města. K tomu ovšem nikdy doopravdy nedošlo. Určitou zvláštností je, že i přes neustále se zvyšující utlačování židovského obyvatelstva v Jičíně během 17. a 18. století počet domů, které vlastnili Židé, ještě rostl. Důkazy o tomto jevu můžeme nalézt v dokumentech jako je například josefínský katastr, který uvádí existenci devíti židovských domů.

Během celého 17. století se židovské osídlení soustředilo kolem dnešní Židovské ulice, která se nacházela v severovýchodní části města. Do této oblasti se dostalo díky Vojtěchu ze Šternberka, který byl v té době novým jičínským pánem. Koupil zde v roce 1689 čtyři domy, které hned v zápětí prodal Židům. K těmto domům později přibýly i další a díky svému strategickému místu v blízkosti městských hradeb a dostatečné vzdálenosti od všech křesťanských kostelů, přežila tato část i rok, kdy bylo vydáno nařízení, aby se všechny židovské rodiny přestěhovaly do větší vzdálenosti od kostelů.

V 18. století pak už jen Židé upevňovali své postavení ve městě. Vykonávali taková řemesla, která jim zabezpečovala dostatečný přísun peněz a vedli krámy jako například s tabákem a kořalkou. (Uličný, Stavebně historický průzkum synagogy v Jičíně, 2009)

6.2 Synagogy v Jičíně

Jak jsem se již v předcházející části zmínila, první důkazy o možné výstavbě nejstarší jičínské synagogy se datují do doby vlády vévody Albrechta z Valdštejna. Stavba ovšem díky smrti vévody nebyla uskutečněna. 18. století, které bylo spojeno s finančním vzestupem židovské komunity v Jičíně, znamená také stavbu první synagogy. O existenci se dozvídáme ze zprávy, která byla přednesena na shromáždění celé obce dne 22. května v roce 1773. Tehdejší obyvatelstvo bylo pobouřeno, protože si Židé dali na svoji synagogu a současně i školu velkou Davidovu hvězdu. Ihned bylo zjišťováno, zda jim k tomu byl dán souhlas z příslušných míst. Jelikož ale měli Židé pouze povoleno postavit si židovskou školu, bylo rozhodnuto, že hvězda musí být odstraněna. Jičínské Židé uposlechli nařízení a předešli tak jistým násilným střetům.

Další písemné prameny z roku 1784 již hovoří o nové synagoze, která byla celá kamenná. Tato synagoga stála v ulici, která vedla z náměstí. Původně na jejím místě stál

běžný obytný dům. Nová synagoga měla obdélníkový půdorys a byla směřována jako všechny synagogy na východ. V minulosti byla synagoga vnořena mezi ostatní domy a byla jimi částečně zakrytá. V současnosti jsou okolní domy zbořené. Před synagogou se nachází malé náměstí, které zde ovšem nevzniklo úmyslně. Toto řešení položení synagogy, která byla od ostatních domů odskočena o větší kus dozadu, bylo způsobeno právě původním uspořádáním domů v její blízkosti. Aby nenarušovala své sousedství, musela být postavena v současných místech. Před jejím vchodem tak vzniklo jakési shromaždiště příchozích.

Jičínská synagoga je synagogou pozdně barokního typu. Její vnější stěny jsou prosté bez jakýchkoli ornamentů nebo symbolů. Je tedy pravděpodobné, že tato strohost byla nařízena katolickou většinou a jejími úředníky. Rozměry synagogy odpovídají pravděpodobně tehdejšímu předpisům o stavbách synagog. Můžeme totiž její rozměry porovnat s povolením z 13. dubna 1765, kdy bylo povoleno rozšíření synagogy v Hořicích na rozměry přibližně 11 a 7 metrů uvnitř budovy a dalším nařízením bylo, že její exteriér musí být co nejprostší. Synagoga v Jičíně se svými rozměry 10,8 na 6,5 tato kritéria v té době také splňovala. Dnešní jičínská synagoga má velice nepravidelný půdorys. Toto její zvláštní specifikum zřejmě vyplynulo z toho, že stavitelé chtěli využít co nejvíce prostoru z tak nestandardně tvarované parcely. Synagoga byla postavena mezi sousedním domem a druhou částí se dotýkala městských hradeb. I po roce 1907, kdy byly hradební zdi zbourány, můžeme v severovýchodní části synagogy rozpoznat část kamenné hradby.

Vchod do synagogy byl původně na západní straně budovy. Byl obestaven pískovcovými bloky. Během rekonstrukce byl pak nalezen pískovcový práh, který byl značně sešlapán. Před hlavním vchodem byla později po otevření synagogy dostavěna předsíň. S její výstavbou se s největší pravděpodobností počítalo již při stavbě synagogy. V předsíni bylo umístěno také spirálovitě točené schodiště, které vedlo do horní ženské galerie.

V roce 1840 synagoga vyhořela a tím bylo zničeno i schodiště do druhého patra budovy. Později bylo nahrazeno přímým, které bylo z jihu přístupno samostatným vchodem. Celou hlavní část synagogy tvoří jednolodní prostor. Je zde použita klenba místo rovného stropu. Celý interiér působí velice harmonicky a to zejména díky neustále se opakujícímu prvku půlkruhu. Hlavním náboženským prvkem, okolo kterého se veškerá náboženská činnost v synagoze odehrávala, je schránka na Tóru a místo, kde byla Tóra čtena. Místo na Tóru bylo ve všech synagogách situováno na východ, jinak tomu i u jičínské synagogy. Bima neboli místo, kde bylo čteno z Tóry, je původně spjata se středem

synagogy. Ovšem vlivem změn v uspořádání lavic v synagoze byla bima přestěhována před schránku na Tóru. Ale i dnes je dobře rozeznatelné místo, kde byla původně umístěna. Je tomu tak díky jinému rozmístění kamenů v podlaze. Dochované důkazy o tom, jak bima vypadala, byly velice zajímavé. Bylo zde několik rozdílů oproti tradičnímu uspořádání. Každá bima měla vstup jak z východní tak ze západní strany. Východní stěna ovšem v Jičíně zcela chybí. Podle dlaždic je také zřejmé, že bima nebyla vyvýšena nad ostatní prostory, což je také neobvyklé.

Aron ha-kodeš neboli schrána na Tóru je již zcela v souladu s tradicí situován na východ směrem k Jeruzalému. Nachází se přibližně ve středu této stěny. Zajímavá je domněnka, která se traduje o původu architektonických prvků, které lemují schránku na Tóru. Údajně by mohlo jít o původně barokní oltář, který pochází z bývalého jezuitského kostela sv. Ignáce. Oltář mohl být do synagogy přesunut až po rekonstrukci kostela v roce 1900. Tato tvrzení ovšem nejsou doložena žádnými důvěryhodnými důkazy. Proto je nemůžeme brát zcela vážně.

Samotná schránka na Tóru je dřevěná skříňka, která je celá obezděná a umístěná ve východní stěně synagogy. Její rozměry jsou 166 na 140 centimetrů a přesahují tak šířku zdiva a proto musela být východní stěna zvnějšku rozšířena výklenkem. Celá schránka na Tóru tvoří hlavní bod synagogy. Symbolizuje Svatyni svatyně prvního Šalamounova chrámu na hoře Moriah v Jeruzalémě. Dochovaly se záznamy o úpravách schránky z roku 1830. Během nich byla celá potažená plátnem a vymalovaná malířem J. Tichým. V té době byly nejspíše i přidány dvoukřídlé dřevěné dveře. Okolo schránky jsou sloupové prvky, které jsou spirálovitě točité anebo i rovné. V celém tomto prostoru můžeme velice silně cítit inspiraci křesťanskými kostely a jejich oltáři. Je dokonce možné, že jičínská část kolem schránky na Tóru je přímo kopií oltáře sv. Sekurdiny. I přesto tyto sloupy odkazují s největší pravděpodobností na Šalamounův chrám.

Dochovalo se také několik opon, které zakrývaly schránku. První pocházela z roku 1819. Byla vyšívána zlatem a stříbrem a hlavním motivem byly rostliny. Další byla z první poloviny 19. století. Ta je již vyšívána pestrobarevným hedvábím. Schodiště ke schránce nebylo dochováno. Během rekonstrukcí bylo zjištěno, že pod podlahou byla vedena kovová táhla, která spojovala obě protilehlé stěny synagogy. Tím bylo vysvětleno, proč nebyla podlaha hlavního sálu položena níže než ostatní prostory synagogy. Obávali se zřícení a možného sesuvu nestabilního podkladu pod budovou, proto museli najít jiné řešení.

Další částí interiéru synagogy jsou lavice. Byly uspořádány podle vzoru kostelů. Všechny byly orientovány na východní stranu. Na obvodových zdech zůstaly zachovány obrysy krajních lavic. Dřevěné obložení sahalo do výšky 125 centimetrů.

Další součástí interiéru bylo osvětlení synagogy. Byla osvětlena trojramennými kovanými svícny, které byly nalezeny na půdě. Bylo jich zachováno hned několik společně s jedním dvouramenným. (Uličný, Stavebně historický průzkum synagogy v Jičíně, 2009)

6.3 Vlastní rekonstrukce jičínské synagogy

Rekonstrukce, která synagogu čekala, měla za cíl, aby díky jejímu obnovení mohla sloužit své původní funkci a byla zachráněna od dalšího chátrání. Její stav byl dezolátní. (viz obrazová příloha č. 11, 12, 13) Původně synagoga v Jičíně sloužila zejména k liturgickým účelům a právě proto byla rekonstruována co nejvěrohodněji.

Bylo tedy nutné obstarat předměty, které v synagoze původně byly, ale během války byly odvezeny do Prahy do depozitáře. Mezi takto odebrané předměty patřily například věčné světlo, opony, Tóry a další. Ostatní chybějící věci, které nebylo možné nijak získat zpět, byly nahrazeny kopiemi podle dochovaných předmětů v jiných synagogách. Zde se restaurátoři nechávali hodně inspirovat v synagoze v Luži. (Uličný, Rekonstrukce synagogy v Jičíně, projekt pro stavební oznámení, 2002)

Při určování technického stavu jičínské synagogy bylo zjištěno, že uvnitř budovy je značná vlhkost ve zdivu. Bylo to způsobeno jílovitým podkladem a nedostatečnou hydroizolací. Z toho důvodu utrhla i kamenná dlažba značné škody. Díky značnému negativnímu působení vod jak srážkových tak i podzemních chátrala vlastní stavba synagogy mnoho let. Příkladem je například malba na Aronu. Všechny nátěry, které na něm byly provedeny již v jeho křesťanském období i v období umístění v synagoze, jsou postupně naprosto znehodnoceny a zničeny.

Další závažný problém, který bylo nutno velice rychle řešit, bylo napadení zdiva a obkladů houbou dřevomorkou a veškeré dřevěné prvky hnilobou. Všechny železné, měděné i mosazné prvky, které se uvnitř synagogy nacházejí, byly značně zkorodované. I přes jejich poškozený povrch byly schopny restaurování. Hůř na tom byly plynové svícny, které byly tak poškozeny, že musely být nahrazeny novými.

Během rekonstrukce tedy bylo nejprve nutné zajistit dostatečné odvlhčení budovy a její izolace od spodních vod. Umístit okapy, aby již nadále nebylo tak značné zavlhání horní části zdiva pod střechou. Po dokončení těchto hlavních záchranářských stavebních prací se restaurátoři mohli začít zabývat interiérem. Všechny kovové prvky, které byly

postiženy pouze korozí, byly opatrně očištěny. Pokud to bylo jen trochu možné a na nějaké jejich části byla rozeznatelná původní barva, byly během rekonstrukce také znovu natřeny, aby jejich původní podoba byla co nejpřesnější. Poškození, které bylo zjištěno na kamenných částech synagogy a jejích částech, bylo nahrazeno umělým kamenem v daném chybějícím tvaru a znovu natřeno odpovídající barvou nebo pozlaceno. Veškeré poškozené dřevěné části byly ošetřeny proti plísním a proti houbovým škůdcům. (Kašpar, Restaurátorský průzkum, 2002)

Rekonstrukce se samozřejmě netýkala pouze vlastní budovy synagogy, ale i prostranství před ní. Celá plocha před synagogou byla rozšířena tak, jak tomu bylo ještě v předválečném období. Doplněny byly pouliční lampy a lavičky.

Interiér synagogy byl před rekonstrukcí jednotný. Nebylo zde dělení na síň a předsíň synagogy jak tomu bylo zvykem. Během restaurátorských prací byla navrácena příčka, aby se synagoga znovu přiblížila svému původnímu stavu.

V hlavní síni synagogy se rekonstrukce nejprve zaměřila na místo schránky na Tóru a k tomu přiléhající okolí. Byly doplněny chybějící dřevěné části váz, které se v blízkosti Tóry nacházejí. Další rekonstrukci pak vyžadovaly schody, které vedou k Tóře. Byl obnoven jejich původní stav před požárem v roce 1840. Do středu síně synagogy byla navrácena bima, která má opět svůj netypický tvar, stejně jako tomu bylo před jejím přemístěním do přední části před schránku s Tórou. Na vrcholu celé zídky byla umístěna římsa s kovovými prvky. Původně bylo uvažováno o uzavření řečniště mříží podle vzoru synagogy v Luži.

Dalším prostorem, kterého se rekonstrukce týkala, byla ženská tribuna. Byla uvedena do původního stavu jejím celkovým zkrácením. Ke všem těmto úpravám jednotlivých prvků v synagoze musíme přičíst i obnovu výmalby jak v interiéru synagogy, tak i vnějších nátěrů. Poškozené omítky byly nahrazeny vápennou štukovou omítkou. Omítka interiéru byla natřena do výšky 1,2 metru bělošedou barvou. Stropní výmalba byla dotvořena tak, aby byla dokonalou kopií původního stavu. Většina změn částí synagogy, které musely být také restaurovány a nově natřeny, byly konzultovány s restaurátory, investory a projektanty. Zbytek synagogy byl natřen okrovou barvou, jejíž přesný odstín byl napodobeninou původního dochovaného nátěru. Vpadlá pole stěn a výklenky u oken jsou modré barvy s růžovými okraji.

Rekonstrukce jičínské synagogy se samozřejmě netýkala jen výmalby, ale také okenních a dveřních výplní, dlažby v synagoze, řešení veřejně přístupných prostor, obslužného a technického zázemí. Musel být také vyřešen problém s kanalizací splaškové

a kanalizační vody. Dalšími nezbytnými změnami bylo umístění a vyřešení vytápění synagogy a její klimatizace. Osvětlení celého hlavního sálu bylo obnoveno dochovanými plynovými nástěnnými lustry a lampami, které byly přestavovány na elektrické. (Kašpar, Restaurátorský průzkum, 2002)

6.4 Dnešní využití synagogy

Během druhé světové války byla i jičínská synagoga využívána k jiným účelům, než ke kterým sloužila před ní. Stejně jako tomu bylo ve zbytku republiky i jičínské Židé byli odsunuti do koncentračních táborů. Během této doby byl ze synagogy odstraněn Aron ha-kodeš. Celá budova pak byla přeměněna a využívána jako sklad bylin. Možná i díky tomu využití byla zachována až do poválečných let a nebyla zcela zničena.

Po roce 1989 byla jičínská synagoga převedena do soukromého vlastnictví a až v roce 2001 ji získala pražská židovská obec. Díky tomu byla v letech 2002 až 2008 synagoga restaurována a znovu obnovena.

Dnešní stav synagogy je velice dobrý. (viz obrazová příloha č. 14, 15) Veřejnosti byla synagoga zpřístupněna v červnu roku 2008. Od té doby navštívilo synagogu již 7413 turistů. Je tedy zřejmé, že je o tuto židovskou památku zájem i ze strany široké veřejnosti. Synagoga samotná je skvostem jičínských kulturních památek. Její autentická výmalba i její netypický Aron ha-kodeš, který pochází původně z křesťanského kostela, láká turisty z celé republiky.

Synagoga v současné době slouží zejména pro kulturní účely. Pořádají se v ní koncerty nejen židovské hudby, výstavy, přednášky a je to také místo, kde se pořádá festival židovské kultury. Synagogu ovšem nemusíte navštívit jen za účelem nějaké společenské akce, ale lze si ji během roku samostatně prohlédnout v pravidelné otevírací době. V současné době je nejaktuálnější akcí, která je plánována na 1. května 2011, koncert židovské hudby. Je pořádán u příležitosti zahájení nové turistické sezóny. (<http://www.basevi.cz/akce/>, 24.6. 2011)

7 Kolínská synagoga

7.1 Historie Židů v Kolíně

Město Kolín bylo založeno již v polovině 13. století Přemyslem Otakarem II. Za nedlouhou dobu po založení Kolína se sem stěhují i první Židé. První písemné zmínky o jejich pobytu na území města se datují již do 40. let 14. století.

První zmínky o Židovské ulici jsou z roku 1377. Předpokládá se, že již v té době byla situována na území dnešních ulic Karolíny Světlé a Na Hradbách. V této době se ještě nejednalo o pravé ghetto. Žili zde i křesťanské rodiny. A předpokládá se, že v této době Židé vlastnili domy i v jiných částech města.

Zachovalo se nám několik konkrétních jmen této doby: „Duchne a Ester, Izák a David, Jacob, Lazar nazývaný také slepec, Nachmann, Ruben, Muschea, Helius, Ribka, Jeklinus Jerschom, Schenbl, Sloma, Daniel, Muschlin, Malka.“ (Jouza, Jouzová, Pejša, Moje město Kolín: Židé v Kolíně, 2010, str. 8)

Víme o nich velice málo. Jsou nám známy jen základní vztahy mezi nimi a jejich rodinami. Nejbohatším z nich byl nejspíše Nachmann, který vlastnil dva domy. Počet Židů v této době nebyl ještě nijak vysoký. Ale stejně tomu bylo i v jiných a větších městech. Koncem 14. století zde žilo asi šest židovských rodin. Během 15. století se jejich počet výrazně zvýšil a po vyhnání Židů z Plzně se stala kolínská židovská obec jednou z největších a nejvýznamnějších v Čechách. Toto se stalo v roce 1504. Přesný počet není znám, ale předpokládá se, že asi kolem 300 Židů v této době žilo na území Kolína.

Takto vysoký počet můžeme zdůvodnit i tím, že se Kolín nacházel na důležité obchodní křižovatce.

Za vlády Ferdinanda I. došlo k vyhrocení vztahů mezi křesťany a Židy a vyvrcholilo to vypovězením Židů z Čech roku 1541. Kolínští Židé odešli nejspíše v květnu 1542 pod vedením Mojžíše Malostranského. Ferdinand I. o pár let později vydal list, kde uvedl jména dvaceti pěti Židů, kteří se na území Kolína mohli vrátit. Později se museli opět vystěhovat a pak se mohli zase vrátit. Stejně takto neustále se střídající vystěhovávání a zpětné stěhování provázelo historii Židů všude v zemi.

Přelom 16. a 17. století znamenal výrazný rozvoj pro židovskou komunitu v Kolíně. Velký význam pro ně měla i blízkost Prahy, která byla největším židovským centrem té doby. Samozřejmě, že i v Kolíně se budovaly významné židovské školy. V 17. a 18. století pobývalo na území Kolína asi 290 Židů. Vezmeme-li v potaz, že v roce 1651 žilo ve městě asi 1078 obyvatel, tak počet Židů byl celkem vysoký. V roce 1680 se jejich počet téměř

zdvojnásobil. V roce 1780 bylo ve městě registrováno 963 židovských obyvatel Kolína a tento počet se již příliš neměnil. (Jouza, Jouzová, Pejša, Moje město Kolín: Židé v Kolíně, 2010)

7.2 Historie kolínské synagogy

Stavba dnešní synagogy v Kolíně byla zahájena již v roce 1642. V těchto místech původně stála středověká modlitebna, která byla zničena během požáru v roce 1634. Stavba trvala až do roku 1696, kdy byla tato pozdně renesanční stavba dokončena. Její interiér na rozdíl od exteriéru je laděn do raně barokního stylu. Před rokem 1721 byly provedeny další významné úpravy, kdy byly přidány k hlavní síni synagogy boční prostory, a na západní straně byla synagoga rozšířena. Mezi posledními změnami, které byly na synagoze dělány, bylo v letech 1844-1846 připojení židovské školy.

Synagoga se nacházela v západní části ghetta, které bylo ve městě umístěno. V současné době není přístupná přímo z hlavní ulice, ale přes průjezd, který je v přízemí bývalé židovské školy. Školní dvůr, který tak před synagogou vznikl, není nijak zvlášť prostorný. Právě do těchto míst je synagoga obrácena svým vstupem a bohatě členěným východním průčelím, které si své manýristické prvky zachovalo již ze 17. století. Zadní strana budovy těsně přiléhá na městské hradby, které jsou z 2. poloviny 13. století. Exteriér synagogy je celý bílý na rozdíl od interiéru, který je barevně velice decentně řešen. Celý prostor hlavní modlitební síně je uzavřen klenbou. Na stropě i na bočních stěnách se objevuje štuková výzdoba. Jelikož má synagoga vstup situován na východ, kde musí být i schránka na Tóru, jsou vchodové dveře v pravé části východní stěny a po bocích Aron- ha-kodeš jsou boční chodby. Tyto prostory jsou využívány k různým výstavám a od hlavního prostoru jsou odděleny pouze sloupy a prosklenými dveřmi. Hlavními motivy, které se na stěnách synagogy objevují, jsou květiny a židovské nápisy. Okna jsou zdobena opět květinovými motivy.

Stejně jako většina synagog tak i kolínská synagoga má ženskou galerii oddělenou od mužské části modlitebny. Je umístěna do druhého patra a to přímo proti schráně na Tóru. Ne tedy po bocích. V hlavním prostoru synagogy si pak v zadní části můžeme povšimnout pěti původních sedadel, která se v synagoze dochovala. Zbytek židlí je již současný a je rozmístěn tak, aby se do místnosti vešlo co nejvíce lidí. (Jouza, Jouzová, Pejša, Moje město Kolín: Židé v Kolíně, 2010)

V jedné z bočních chodeb se nachází černá pamětní deska, na které je napsáno: „ Ve světové válce padli z naší náboženské obce: Feldstein Vlastimil, Fleischl Max, Kober

Jaroslav a dalších 11 jmen. Na konci je „K uctění památky Jindřicha Poláčka věnoval jeho syn.“ Je tedy vidět, že i v současné době se na utrpení židovského obyvatelstva nezapomnělo. (Informace získány přímo v budově synagogy)

K areálu synagogy ovšem neodmyslitelně patří i židovská škola. Budova byla vytvořena spojením dvou různě starých domů. Škola je v židovském ghettu datována již od roku 1512. Právě z pozůstatků architektonických slohů a jejich odlišností v jednotlivých částech fasády, můžeme říci, že levá část pochází z původně gotického domu z 14. – 15. století. Tato stavba nejspíše byla dílem kolínského stavitele Josefa Jedličky. V době, kdy byla vytvořena triviální židovská škola v ghettu, začal tento objekt sloužit jako dům kolínského rabína. Toto se odehrálo nejspíše kolem roku 1782. (Jouza, Jouzová, Pejša, Moje město Kolín: Židé v Kolíně, 2010)

7.3 *Rekonstrukce kolínské synagogy*

Hlavním důvodem pro rekonstrukci synagogy byl její stav. Bylo to v rozporu s ochranou a využitím kulturních památek v České republice. V místech ulice Na Hradbách a jejích přiléhajících ulicích se nacházelo židovské ghetto, jehož nedílnou součástí byla jak synagoga, tak i židovská škola.

Po 2. světové válce se do Kolína vrátilo pouze sedm rodin. Ostatní Židé zahynuli v koncentračních táborech. Celkový počet nepřeživších se vyšplhal na 400. Po návratu zbylých židovských rodin ještě synagoga nějakou dobu sloužila k bohoslužbám. Později se ovšem židovská obec rozhodla darovat synagogu městu. Chtěli, aby sloužila kulturním účelům. Synagoga ovšem místo toho po dlouhá léta sloužila jako sklad muzea v Kolíně. V této době synagoga dále chátrala, a proto její rekonstrukce byla čím dál tím víc naléhavější. Proto se také Městský úřad v Kolíně rozhodl pro její obnovu. Jejich cílem bylo vytvořit z kolínské synagogy kulturní zařízení, které by sloužilo ke koncertům a zkouškám všech kolínských hudebních těles jako jsou Kmochova hudba, Kolínská filharmonie a Hudba požárního útvaru Kolín.

Synagoga byla převedena do vlastnictví Městského úřadu v Kolíně dne 27. září 1991. Po jejím předání se rozjela vlastní rekonstrukce naplno a netýkala se pouze budovy synagogy.

Hned na začátku celkové rekonstrukce synagogy vyvstal problém, jak dostat veškerý potřebný materiál k synagoze, protože průjezd, kterým je přístupná, je příliš malý pro nákladní vozidla. Materiál tedy musel být na dvůr synagogy odnesen nebo po částech

odvozen. Jako zázemí sloužily během stavby přilehlé domy. Celá výstavba byla plánována na pět let a celá dokumentace byla vytvořena již v roce 1992.

Opět byla celá rekonstrukce rozdělena do několika etap. Během první etapy byl odpojen plyn, voda a elektrický proud, stavba musela být staticky zajištěna, protože stavba synagogy byla v havarijním stavu, musel být zdemolován přístavek před synagogou a na jižním průčelí synagogy. Byla také provedena celková rekonstrukce objektu. Byla zajištěna přípojka kanalizace a vzduchotechniky. (Projektový ateliér M. Nigrinová, Rekonstrukce kolínské synagogy část 1., 1990)

Druhá etapa se přímo netýkala stavby synagogy, ale pouze přilehlých domů. Stejně tak i třetí etapa byla zaměřena na sousední domy a na spojení mezi domem číslo popisné 7 a synagogou. (Projektový ateliér M. Nigrinová, Rekonstrukce kolínské synagogy část 2., 1990)

Čtvrtá etapa se zaměřila na rekonstrukci celé bašty a jejího spojení se synagogou. Znovu musel být odstraněn havarijní stav a zajištěna statika. Poslední pátá etapa pak měla za úkol rekonstrukci západní fasády synagogy, rekultivaci vzrostlé zeleně a úpravu všech ploch u synagogy po odvezení veškerého materiálu.

Součástí celkové přestavby synagogy bylo i snížení počtu vchodů na dva. Jeden, který byl určen pouze pro účinkující a návštěvníky a druhý vedlejší, který by byl pro vstup do výstavní síně v době uzavření synagogy.

V přízemí se také musel vyřešit problém kam umístit bufet, vstupní halu a bar. Zároveň zde musel být vytvořen jakýsi sklad pro případné hudební nástroje. Z důvodu nedostatku prostor byly využity domy č. 6, 7 a 53 jako zázemí pro účinkující. Samotná hudební síň tak byla situována do hlavního prostoru synagogy a to do její hlavní síně. Během celé rekonstrukce bylo dbáno na to, aby původní ráz architektury stavby byl zachován. Jednotlivé změny a zásahy do podoby synagogy byly prováděny opatrně, aby nebyla narušena celistvost interiéru.

Během obnovy synagogy bylo rozhodnuto, že vstup k synagoze bude umožněn původním průchodem z ulice Na Hradbách. Jeho rozšíření nebylo možné kvůli bezpečnosti a požárním směrnicím. Dalším rozhodnutím bylo, že pokladna bude spojena s informacemi města Kolín, kde bude mít své zázemí i správce synagogy. Toto všechno bylo umístěno do sousedního domu, který leží přímo u hlavní silnice a je tak dobře přístupný. Propojení s informacemi také umožňuje častější návštěvy turistů, kteří by o synagoze jinak ani nevěděli.

Celá synagoga byla přestavována za účelem vytvořit dobré zázemí pro kulturní akce a hudební představení. Za tím účelem zde byly řešeny zkušebny, šatny a sklady na nástroje. Všechny tato opatření ovšem nijak nenarušila celistvý ráz synagogy a ani nijak radikálněji nezasáhla do její původní podoby.

Okolní úpravy se samozřejmě netýkaly pouze přiléhajících domů, ale také zahrady, která k synagoze patří. Byly zde nahrazeny veškeré dřeviny a z ovocné zahrady byl vytvořen koutek pro letní pořádání venkovních koncertů. (Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Návrh rekonstrukce synagogy na hudební síň. Textová část II., 1992)

Během celé rekonstrukce tak byly využity tesařské práce, kamenické práce, kovářské, čalounické, zámečnické a malířské práce. A trvala od roku 1990 do roku 2000.

7.4 Dnešní využití synagogy

Synagoga po druhé světové válce byla ještě nějakou dobu využívána k modlitbám a sloužila židovské obci v Kolíně. Problémem ovšem byl malý počet přeživších Židů. Proto se z finančních důvodů rozhodli, že synagogu předají do rukou města. Město ji nejprve využívalo jako sklad. Sloužila pro uskladnění věcí z Kolínského muzea. Díky tomu synagoga dlouho chátrala a před rekonstrukcí byla v havarijním stavu.

V současné době slouží především kulturním účelům. V jižní galerii synagogy byla otevřena dne 25. dubna 2010 stálá výstava nazvaná „Žili tu s námi“. Tato expozice seznamuje s historií Židů na Kolínsku.

Kolínská synagoga spolupracuje s muzeem ve městě, které se historií Židů také zabývá a na příbuzná témata pořádá besedy a různé výstavy. Do Kolína také zavítali i zahraniční hosté a to ze synagogy Northwood et Pinner Liberal Synagogue z Velké Británie.

Samozřejmě že kromě stálé expozice nazvané Žili tu s námi, jsou zde pořádány i jiné vernisáže a výstavy. V současnosti si návštěvník může zakoupit i košer víno, které se prodává na informacích u synagogy. Tato vína se vyrábí v Chrámcích, což je český přední dodavatel košer vín. (Informace získány v městském informačním centru Kolína)

Kolínská synagoga se tak díky rekonstrukci stala významným kulturním centrem města. Je také zapsána do Ústředního seznamu nemovitých kulturních památek a její stav nyní je výborný. (viz obrazová příloha č. 16, 17)

8 Liberecká synagoga

8.1 Historie Židů v Liberci

První Židé se na území města Liberce objevili s největší pravděpodobností již ve 14. nebo v 15. století. V průběhu roku 1582 se sem přistěhovalo dalších přibližně šedesát židovských rodin, které sem přišly z Prahy. V této době propukl na území hlavního města mor a to byl hlavní důvod, proč Židé hledali nová místa k životu.

V Liberci se ve stejném období pomalu začínal rozvíjet textilní průmysl. Židé byli mezi prvními, kteří se tomuto odvětvím průmyslu začali věnovat. Jediným problémem, který je značně omezoval v rozvoji svého zázemí a jejich úspěchu bylo, že nesměli stejně, jako tomu bylo v této době na území celé země vytvářet stálé osady. Neměli právo trvale se usídlit a tak ani zde nevznikla větší židovská komunita.

V 18. století, kdy se textilní průmysl stával jedním z nejdůležitějších odvětví v Liberci, se právě Židé začali značně zajímat o obchod s látkami a se zajišťováním výrobních surovin. Mezi českými a židovskými obchodníky zde existovala velká konkurence. Ačkoli se čeští obchodníci zajímali zejména o obchod s Německem, Itálií a Švýcarskem a židovští kupci zase na Čechy a Moravu, stejně zde vzájemné neshody existovaly. Konkurenční boje mezi křesťanskými a židovskými obchodníky sílily. Vyvrcholením bylo rozhodnutí městské rady v roce 1776 o tom, že se Židé nesmí na území města vyskytovat jak v sobotu, tak i v neděli. Dokonce i liberečtí občané měli o víkendech zakázáno ubytovat Žida ve svém domě. Během týdne jim ovšem obchodování zakázáno nebylo.

Další krizi židovského kupectva zapříčinilo rozhodnutí Josefa II., který 27. srpna 1784 zakázal jakýkoli dovoz textilií do celého tehdejšího Rakouska. Křesťanští obchodníci tak museli jednat a zlikvidovat konkurenci židovských obchodníků na dobro. V roce 1787 tak dostal městský úřad příkaz, že v Liberci se nesmí Židé trvale usazovat a že jim nikdo nesmí poskytovat ubytování. I přes toto nařízení ovšem počet Židů ve městě rostl. Židé si dokonce založili svoji vlastní stálou a veřejnou kuchyni. Ta byla umístěna v domě tehdejšího starosty města. Tato skutečnost velice pobouřila hraběte Christiana Clam-Gallase. Ten se postaral o to, aby v roce 1799 magistrát do 48 hodin vystěhoval všechny židovské rodiny z města. Součástí tohoto nařízení bylo také vytvoření jmenovitého seznamu všech takto vystěhovaných Židů. Byla udělena výjimka pouze 14 Židům, kteří mohli v Liberci zůstat. Z tohoto seznamu vyhoštěných Židů je nám známo několik konkrétních jmen: „Michael Fürth a syn, Simon Lammel z Prahy, Guttman Segen z

Polnau, bratři Isaac a Samuel Schulhofovi z Pirnitz, Elias Goldschmied se synem a zetěm z Třebíče a obchodník s plátnem Salomon Příbram z Prahy.“ (<http://www.kehila-liberec.cz/Historie.aspx>, 24.6. 2011)

V roce 1810 opět vrcholí rozpory mezi křesťanskými a židovskými obchodníky. V této době žilo v Liberci přibližně 60 židovských kupců. Do této problematické situace se opět vložil hrabě Christian Clam-Gallase, který vydal opakované nařízení o zákazu stálého ubytování Židů ve městě. Nikdo jim nesměl poskytovat stálé ubytování a ve městě se mohli zdržovat pouze v určenou dobu. Právě z toho důvodu nemáme žádné písemné důkazy o počtu židovského obyvatelstva v Liberci z tohoto období. I přesto ovšem pravděpodobně rostl počet Židů ve městě. V roce 1816 požádali Židé o povolení otevřít další kuchyni ve městě a do roku 1826 bydlelo v Liberci asi šest rodin trvale.

V roce 1848 byla přijata speciální opatření, která byla zaměřena proti diskriminačním opatřením. Díky nim se začaly rušit ghetta a Židům bylo umožněno nakupovat si domy. Důsledkem bylo, že již v roce 1861 žilo na území města Liberce 30 rodin. Právě tohoto roku zde židovská komunita zasvětila první modlitebnu, která byla umístěna v dnešní Blažkově ulici.

Od těchto let pokračoval vývoj židovské komunity v Liberci velice rychle. V roce 1863 zde byl založen židovský náboženský spolek a v roce 1877 následně židovská náboženská obec. Dalšími hlavními body v historii Židů v Liberci bylo stěhování synagogy a postavení nových. Původní modlitebna byla přemístěna i se svými 208 sedadly do dnešní Frýdlantské ulice. V letech 1887-89 byla postavena v dnešní Rumjancevově ulici synagoga nová. Tato synagoga stála na místě dnešní nově otevřené modlitebny. Během takzvané Křišťálové noci byla původní velká synagoga vypálena. Stalo se tak v roce 1938.

V roce 1930 bylo ještě na území Liberce zapsáno asi 1392 obyvatel židovské víry. Tuto početnou komunitu ovšem těžce zasáhla druhá světová válka a počet Židů se radikálně snížil. Po holocaustu se do Liberce vrátilo asi 37 původně zde žijících Židů. Židovská obec se roztříštila a tak se dnes stará o Jablonec nad Nisou, Varnsdorf, Český Dub, Jablonné v Podještědí, Rumburku a Smržovce. (<http://www.kehila-liberec.cz/Historie.aspx>, 24.6. 2011)

8.2 Synagogy v Liberci

Na území Liberce bylo v průběhu let postaveno a otevřeno hned několik židovských modliteben a synagog. První z nich byla otevřena v roce 1861. Tato modlitebna stávala v místech dnešní Blažkovy ulici. V roce 1870 byla přesunuta do

Frýdlantské ulice. Zde si pronajala židovská obec prostory na deset následujících let. Zvyšující se počet židovského obyvatelstva v Liberci ovšem potřeboval samostatnou synagogu. Právě za tímto účelem byl založen v roce 1867 stavební fond pro výstavbu synagogy. Roku 1883 díky uspořené penězi mohla židovská obec koupit stavební parcelu.

Do konkurzu pro stavbu synagogy přizvali zástupci židovské obce dva významné vídeňské architekty. Jmenovitě to byl Max Fleischer a profesor Carl König. Právě Max Fleischer byl architektem, který se zabýval stavbou a návrhy synagog. Velice často používal neogotické prvky. Je autorem tří synagog, které byly postaveny ve Vídni v letech 1883 až 1903. Je ovšem autorem i několika synagog v Čechách a na Moravě. Jeho modlitebny jsou v Pelhřimově, Břeclavi a Českých Budějovicích. Pro stavbu liberecké synagogy bylo rozhodnuto pro Königův návrh. Bylo to především z důvodu, že tehdejší plány na přestavbu horního městského centra byly v duchu neorenesance a právě Königův návrh tomuto stylu odpovídal. Synagoga tak podle jeho návrhu začala být stavěna v roce 1887 a dokončena byla v roce 1889 v dnešní Rumjancevově ulici. Synagoga se stala viditelným a významným bodem města. Právě díky jejímu výraznému vzhledu i vysoké budově se synagoga často objevovala na historických fotografiích. (viz obrazová příloha 18, 19) Byla otevřena a slavnostně zasvěcena 24. září 1889. Otevření se zúčastnili radní, vojsko a katoličtí kněží a další církevní hodnostáři. (http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/lhotova-kristalova_noc_liberecko, 24.6. 2011)

8.3 Vlastní stavba nové synagogy

Stavba synagogy v Liberci je neodmyslitelně spjata se stavbou knihovny města. Tyto dva objekty jsou spolu velice těsně propojeny, i když každá budova má svůj vlastní vchod. Stavba byla nazvána Stavbou smíření. A je plná symboliky.

Stavba byla započata pod záštitou prezidenta Václava Havla a Romana Herzoga. Tito dva prezidenti České a Německé republiky se společně domluvili a 30. října 1995 v Drážďanech podepsali úmluvu o spolupráci.

Synagoga je tedy neodmyslitelně spjata s knihovnou. Stala se díky svému umístění v centru města a svým originálním pojetím místem pro setkání, kulturní akce. Slouží tak nejen židovské obci ale i široké veřejnosti. Věra Vohlídalová, bývalá ředitelka knihovny a hlavní osoba, která se o stavbu knihovny společně s modlitebnou nejvíce zasloužila, napsala: „ Projekt symbolizuje nejen odškodnění skupin jiných kultur žijících v tomto

regionu, jejich smíření, ale je i mementem lidské zvěle a násilí. Bude vždy připomínat, že mezi námi žili, žijí a vždy žít budou lidé různých vyznání, jiných kultur nebo barvy pleti. Knihovna je obrazem a pamětí společnosti. A tak jako společnost má chránit všechny, kteří v ní žijí, byť by byli v menšině či slabší, ochraňuje budova knihovny symbolicky malou synagogu a slouží všem bez rozdílu pohlaví, věku, jazyka, vyznání, světonázoru, původu i tělesné kondice.“ (Fischl, Stavba smíření: Knihovna Liberec, 2000, s. 14)

Celá stavba je výrazná také díky své symbolice, která je oběma budovami propletena. Stala se významným symbolem vzájemné pomoci. Její financování bylo také z více stran a národností. Knihovna je dokonce největší stavbou svého druhu v Evropě postavená za posledních sedmdesát let.

Současná synagoga je postavena na místě, kde stála stará synagoga původně postavena v letech 1887-89. Tuto synagogu ovšem postihnul stejný osud jako většinu židovských modliteben během Křišťálové noci roku 1938, byla vypálena. (<http://www.kehila-liberec.cz/Synagoga.aspx> , 24.6. 2011)

Na místě, kde původně stála budova velké synagogy, bylo nejprve zřízeno parkoviště a až později se začalo jednat o výstavbě knihovny spojené se synagogou. Architektem celého projektu se stal Radim Kousal. Byl vybrán z několika různých architektonických kanceláří a jeho návrh na vzhled synagogy propojené s modlitebnou byl zvolen nejlepším.

Návrhů na řešení propojení synagogy a knihovny bylo hned několik. První z nich navrhoval postavit knihovnu a synagogu zcela samostatně. Toho se obávala židovská obec. Nechtěla nechat synagogu zcela samostatnou. Obávali se vandalství a faktu, že pokud by byla synagoga ponechána samostatně, stala by se tak snazším terčem různých radikálních skupin. Druhý návrh také nebyl přijat. Synagoga byla celá součástí interiéru knihovny. Byla umístěna přímo v jejím středu. Židovská obec si však představovala určitý kompromis mezi těmito dvěma návrhy. Třetí návrh propojoval synagogu s knihovnou velice citlivým způsobem. Synagoga jednou svojí stranou zasahuje do interiéru knihovny a zároveň je samostatnou stavbou. Má svůj vlastní vstup a zároveň exteriér obou budov je v takové harmonii, že vypadají jako celistvé. Architektem se tedy díky tomuto návrhu stal Radim Kousal.

Pro židovskou obec se stala nově postavená synagoga významným mezníkem. Je prvním objektem postaveným od války v České republice. I tato skutečnost je velice zajímavá vezmeme-li v úvahu, že ji spolufinancoval národ, který zapříčinil zničení její monumentální předchůdkyně, která byla jednou z největších v Evropě.

Stavba nové knihovny se synagogou neměla ovšem jen podporu široké veřejnosti, bylo zde i několik odpůrců a to dokonce i z vládních kruhů. Příkladem byl například tehdejší ministr kultury Dostál. Za celou dobu stavby se v Liberci neukázal, nijak se o stavbu nezajímal a přijel až na slavnostní otevření 9. 11. 2000. Díky jeho chování a žádné vůli nějak stavbu podpořit je dnes situace synagogy dosti spletitá. Zatímco pozemek na kterém se obě budovy nacházejí patří židovské obci, budovy synagogy a knihovny patří knihovně a tedy Libereckému kraji.

Původně se počítalo s velkou finanční podporou od státu. Návrh na dotace byl podáván již v roce 1994. Dalšími nejdůležitějšími investory měli být město Liberec, německá strana a židovská obec. Samozřejmě se počítalo i s jinými sponzory a dary. Již na začátku nastal první a velice závažný problém. Ministerstvo kultury vyhradilo na stavbu 15 milionu korun. Připravený plán investic počítal, že na stavbu bude potřeba 278 milionů 350tisíc korun pro roky 1997/1998. Tento souhrn ovšem nepočítal s vnitřním vybavením knihovny ani synagogy. Plány totiž byly původně na 414 milionů korun. (Vohlídalová, Na houpačce nejen s knihovnou, 2007)

Věra Vohlídalová se snažila sehnat peníze, kde se dalo. Nebylo to ovšem vůbec jednoduché. Je zajímavé, že sponzorů bylo více ze zahraničí než z České Republiky. V jednu chvíli jednala i v Americe se zástupcem velké židovské nadace. Nejprve to vypadalo, že získá velice velkorysý příspěvek, ale nakonec to zhatilo současné chování Čechů k židovskému obyvatelstvu.

I přes všechny útrapy se podařilo obě budovy postavit a slavnostně otevřít 9. 11. 2000. Zúčastnilo se ho asi 500 lidí a to jak z židovské obce tak i významných velvyslanců ze světa i z Čech. Věra Vohlídalová ovšem neměla moc času na slavení. Hned 13. 11. 2000 byl podán návrh na žalobu od firmy Desmon. Toto oznámení ovšem nebylo posledním problémem. 2. března 2001 došlo k zahájení kontroly Finančního úřadu v Liberci. Toto opět vyneslo knihovně jen problémy. Nakonec ovšem všechno dobře dopadlo a Věra Vohlídalová byla osvobozena a zproštěna všech obvinění. (Vohlídalová, Na houpačce nejen s knihovnou, 2007)

8. března 2001 byla knihovna se synagogou zpřístupněna veřejnosti. Většina prvních návštěvníků se zajímala spíš o budovy než o knihy a nabídku, která v knihovně byla. Synagoga celkově je velice zajímavou stavbou. Její trojúhelníkový půdorys má znázorňovat část Davidovy hvězdy. Synagoga je také postavena na místě vypálené synagogy a tato skutečnost je doložená na zemi před vchodem, kde můžeme nalézt část základů. Další symbolikou, která se uplatnila na synagoze, jsou kamenné bloky se třemi

průřezy, díky kterým se do synagogy dostává světlo. Tyto bloky mají připomínat Zed' nářků. Po obvodu celé synagogy je vytesaný hebrejský nápis. Židovská obec nechtěla na zdech žádné výrazné židovské symboly jako například Davidovu hvězdu nebo desky Desatera. Obávali se vandalství. Právě proto vybrali hebrejský nápis, který cituje část Tóry. Tato část je z Jonáše a zní takto: „I modlil se v útrokách ryby k Hospodinu, svému Bohu. Řekl: V soužení jsem volal k Hospodinu, on mi odpověděl. Z lůna podsvětí jsem volal o pomoc a vyslyšels mě. Vhodil jsi mě do hlubin, do srdce moře, obklíčil mě proud, všechny tvé příboje, tvá vlnobítí se přese mne převalily. A já jsem si řekl: Jsem zapuzen, nechceš mě už vidět. Tak rád bych však zase hleděl na tvůj svatý chrám! Zachvátily mě vody, propastná tůň mě obklíčila, chaluhy mi ovinuly hlavu. Sestoupil jsem ke kořenům horstev, závory země se za mnou zavřely na věky. Tys však vyvedl můj život z jámy, Hospodine, můj Bože! Když jsem byl v duši tak skleslý, Hospodina jsem si připomínal, má modlitba vešla k tobě ve tvůj svatý chrám. Ti, kdo se šalebných přeludů drží, o milosrdenství se připravují. Já ti však s důkuvzdáním přinesu oběť, co jsem slíbil, splním. U Hospodina je spása!“ (Fischl, Stavba smíření: knihovna Liberec, 2000, s. 24)

V synagoze byla také vystavena Tóra, na které můžeme vidět ohořelé části způsobené požárem během Křišťálové noci. Je tedy zřejmé, že autor projektu dbal hodně na symboliku a že se snažil spojit moderní s původními prvky.

8.4 Dnešní využití synagogy

Synagoga se v současnosti využívá pro kulturní i náboženské účely. K těmto účelům byla také původně stavba určena. Synagoga byla otevírána za přítomnosti velvyslankyně z Izraele. Zajímavostí bylo, že odmítla být na ženské galerii a odůvodnila to tak, že Izrael je rodu mužského a proto i ona může být v mužské části. Toto vyvolalo nevoli z řad židovské obce.

V synagoze se po jejím otevření konají neustále různé semináře, přednášky, výstavy a náboženské obřady obce. Je zde déle umístěna stálá expozice, která vystavuje dokumentaci k původní synagoze, která stála na stejném místě.

Návštěvníci mohou synagogu navštěvovat pravidelně během návštěvních hodin, které jsou každý pátek od 18 hodin. Tato budova byla stavěna pro lidi a také lidem slouží. Její stavba je spjata s velkou symbolikou a měla by nám neustále připomínat, co se na tomto místě stalo v minulosti. Díky stálým expozicím se tento úkol úspěšně daří plnit.

Synagoga se společně s knihovnou staly symboly města Liberce. Jejich netypický a moderní vzhled, který si zároveň zachovává veškerou potřebnou symboliku a pravidla

stavby synagog jsou unikátní a ve světě ojedinělé. (viz obrazová příloha č. 20, 21)
(Informace získány od Ing. Arch. Radima Kousala)

9 Závěr

Na závěr bych chtěla shrnout veškeré poznatky, ke kterým jsem během psaní a mého malého výzkumu dospěla. Musím úvodem podotknout, že mě tato práce velice zaujala. Nebyla to totiž jen monotónní práce s literaturou, kterou bych si vypůjčila v knihovnách, ale jednalo se o jakési pátrání v nejrůznějších organizacích a archivech. Měla jsem možnost cestovat a poznat velice zajímavé lidi, kteří mi ve velké většině bez problémů vyšli vstříc a snažili se mi pomoci, jak jen to bylo možné. Samozřejmě jsem měla i méně dobré zkušenosti, ale nešlo nikdy o neřešitelné problémy, jako spíše o neochotu jednotlivce nebo o nutnost čekat na ještě nevydanou publikaci. I tyto malé komplikace jsem ovšem překonala a podařilo se mi sesbírat jednotlivé informace a poskládat tak svoji pomyslnou skládačku.

Ve své práci jsem chtěla poukázat na problém dezolátního stavu většiny židovských synagog a zároveň jeho řešení v současné době nebo v ne až tak vzdálené minulosti. Tuto problematiku jsem popsala u každé synagogy zvlášť a k doložení a lepšímu si představení situace jsem zkompletovala i fotografické přílohy. Podařilo se mi se dostat k ne tak běžně přístupným materiálům a informace z nich shrnout do mé práce.

Snažila jsem se také o přehledné a srozumitelné členění jednotlivých podkapitol a díky tomu si každý zájemce může najít právě tu část, která ho v dané problematice zajímá. U každého města jsem se dopátrala historického vývoje židovského osídlení na jeho území. Popsala jsem stručně historii vývoje situace židovského obyvatelstva a židovských obcí jednotlivých lokalit. Podařilo se mi také popsat, jak se jednotlivé židovské komunity v důsledku růstu počtu jejich členů zasazovaly za stavby synagog. Proto uvádím ve své práci ještě před kapitolou týkající se vlastní synagogy a její přestavby vývoj a stavby dalších synagog na území města. Ve všech případech, jak jsem zjistila, nešlo o první, ale v pořadí o několikáté synagogy v dané oblasti. Předcházející byly většinou zničeny požáry.

Myslím si, že se mi také podařilo ukázat, že většina židovských modliteben měla velice podobný, ne-li úplně stejný osud. Jak během plánování jejich stavby, která byla omezována většinovou křesťanskou společností, tak i během jejich existence. Zároveň si ovšem uvědomuji, že z pěti vybraných synagog nemohu vytvořit jakýsi univerzální model vysvětlení a popsání historického vývoje všech zbývajících synagog, ale je zajímavé, že všechny tyto mnou náhodně vybrané synagogy mají podobnou minulost a z velké části úplně stejnou současnost.

Myslím si také, že se mi podařilo poukázat, že obnovou židovských památek došlo k obohacení kulturního života města. Nejde tedy o pouhé obnovení vzhledu interiéru a exteriéru budovy, ale i o to, že se díky tomu mohou tyto budovy používat i k jiným účelům. Ve všech případech jsem došla k závěru, že se synagogy v současné době využívají zejména ke kulturním akcím všech druhů. Proto jejich rekonstrukci nemůže široká veřejnost chápat jako zbytečné vkládání peněz do něčeho, co nebude nijak prospěšné pro všechny a bude dále sloužit pouze náboženské menšině. Já osobně jsem ráda, že jsem se s těmito názory u lidí a odborníků na tuto tematiku, které jsem potkávala, nesetkala, ale z jejich vlastních zkušeností vyplynulo, že i takové názory existují. Já osobně se domnívám, že je to způsobeno neznalostí daného tématu a předsudky. Lidé chápou synagogy jako kostely, o nichž se domnívají, že slouží pouze k bohoslužbám. A možná právě proto se i záporné hlasy vůči rekonstrukcím synagog najdou. Já během svých cest jsem se setkala pouze s jednou pro mě trošku smutnou realitou a to, že lidé i poté co synagoga je již delší dobu otevřená veřejnosti, pořádají se tam kulturní akce, tak i přesto nevědí, že vůbec nějaký takový objekt ve svém městě mají. Proto i přesto, že je má práce na konci a snad se mi podařilo ukázat a upozornit na potřebu a nutnost ve snaze o obnovu synagog pokračovat, vyvstala nová otázka a to proč lidé o synagogách a to jak o jejich existenci tak i možnosti je navštívit tak málo vědí?

Použitá literatura:

A: Monografie

1. BAUMAN, Arnulf. *Co by měl každý vědět o židovství*. Vyd. 1. Praha : Kalich, 2000. 201 s. ISBN 80-7017-205-3.
2. FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1992. 200 s. ISBN 80-900895-1-8.
3. FISCHL, Viktor, et al. *Stavba smíření = Bau der Versöhnung : knihovna Liberec = The reconciliation building*. Vyd. 1. Liberec : Státní vědecká knihovna, 2000. 47 s. ISBN 80-85874-13-X.
4. HUMPHREY, Caroline; VITEBSKY, Piers. *Posvátné stavby*. Vyd. 1. Praha : Knižní klub, 1998. 184 s. ISBN 80-7176-664-X.
5. Město Turnov - Odbor cestovního ruchu. *Synagoga a židovský hřbitov v Turnově*. Vyd. 1. Turnov : UNIPRESS, spol. s r.o., 2009. 31 s.
6. PEJŠA, Jaroslav; JOUZA, Ladislav; JOUZOVÁ, Miroslava. *Moje město Kolín : Židé v Kolíně*. Vyd. 1. Poděbrady : ASTROPRINT s.r.o., 2010. 96 s. ISBN 978-80-86403-21-2.
7. ROZKOŠNÁ, Blanka; JAKUBEC, Pavel. *Židovské památky Čech = Jewish monuments in Bohemia : Historie a památky židovského osídlení Čech = history and monuments of the Jewish settlement in Bohemia*. Vyd. 1. Brno : ERA, 2004. 480 s. ISBN 80-86517-64-0.
8. VOHLÍDALOVÁ, Věra. *Na houpacíce nejen s knihovnou*. Liberec : Bor, 2007. 270 s. ISBN 978-80-86807-48-5.

B: Odborná dokumentace

1. KAŠPAR, Jiří; *Restaurátorský průzkum. Židovská obec Praha*, 2002. 42 s.
2. Projektový ateliér M. Nigrinová. *Rekonstrukce Kolínské synagogy část 1*. Praha, 1990. 35 s.
3. Projektový ateliér M. Nigrinová. *Rekonstrukce Kolínské synagogy část 2*. Praha, 1990. 41 s.
4. SOUKUP, Jan; Projekt záchrany svatostánku Velké synagogy v Plzni : Obnova svatostánku Velké synagogy v Plzni. In *Obnova svatostánku Velké synagogy v Plzni*. s. 2-22.
5. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze. *Návrh rekonstrukce synagogy na hudební síň. Textová část II*. Kolín, 1992. 58 s.
6. SOUKUP, Jan; *Umělecko – historický paspart – Velká synagoga v Plzni*. Plzeň, 1997. 9 s.
7. ŠVEHLA, A.; *Technická zpráva - Rekonstrukce Velké synagogy v Plzni – 1.etapa*. Plzeň, 1995. 8 s.
8. ŠVEHLA, A.; *Technická zpráva – Rekonstrukce Velké synagogy v Plzni – 2.etapa*. Plzeň, 1995. 14 s.
9. ULIČNÝ, Petr; *Stavebně historický průzkum synagogy v Jičíně, zprávy památkové péče*. Ročník 69. Jičín, 2009. 13 s.
10. ULIČNÝ, Petr; *Rekonstrukce synagogy v Jičíně, projekt pro stavební oznámení*. Jičín, 2002. 22 s.

C: Elektronické zdroje

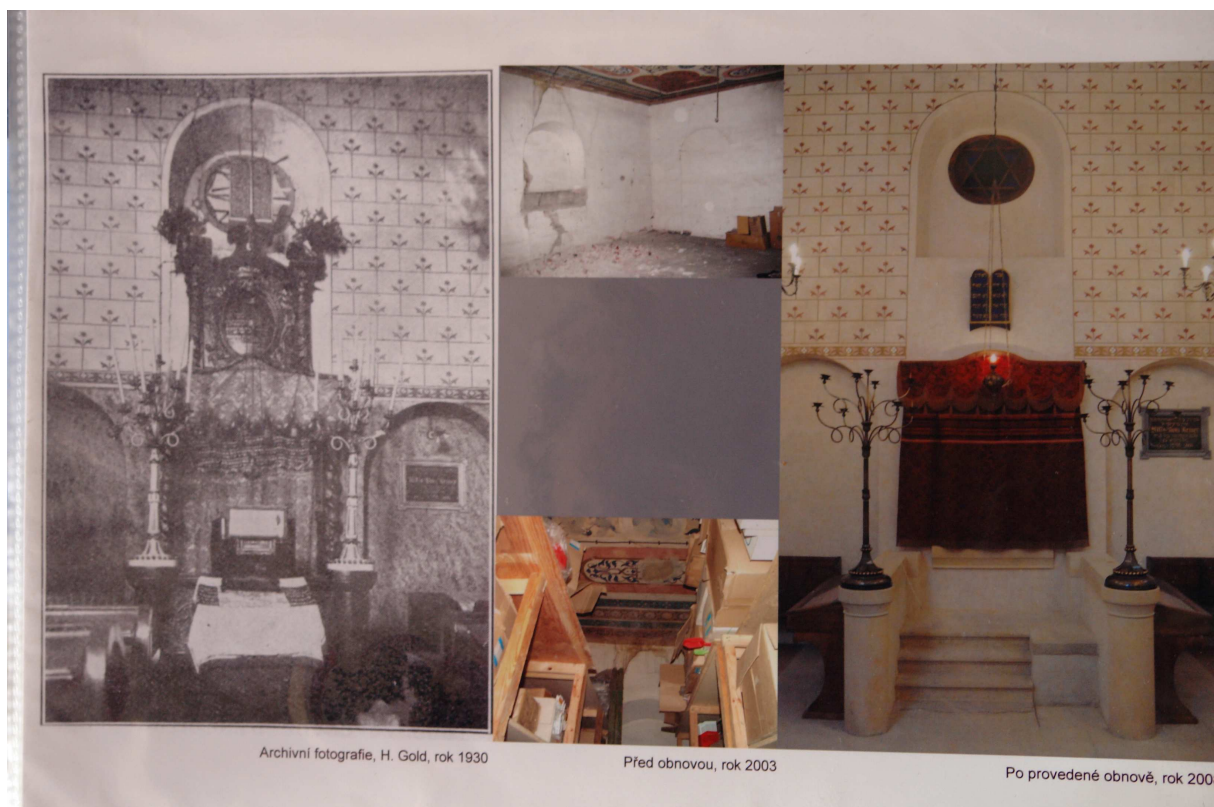
1. *Synagoga Turnov* [online]. Upravené vydání. 2000-2011 [cit. 2011-05-11]. Historie Židů v Turnově. Dostupné z WWW: <<http://www.synagoga-turnov.cz/>>.
2. Creativestudio s.r.o. *Jewish-route* [online]. Plzeň : 2001 [cit. 2011-06-12]. Židovská cesta na Plzeňsku. Dostupné z WWW: <http://www.jewish-route.eu/mesta/01_plzen/plzen.htm>.
3. Židovská obec Plzeň. *Židovská obec Plzeň* [online]. Plzeň : 2004 [cit. 2011-06-20]. Židovská obec Plzeň. Dostupné z WWW: <http://www.zoplzen.cz/HvSPR_priprava.php>.
4. Občanské sdružení Bašovi. *Akce* [online]. Jičín, 2009 [cit. 2012-06-24]. Dostupné z: <http://www.basevi.cz/akce/>
5. *Židovská obec Liberec* [online]. Liberec : c.2000 [cit. 2011-06-24]. Historie Židovské obce Liberec. Dostupné z WWW: <<http://www.kehila-liberec.cz/Default.aspx>>.
6. LHOTOVÁ, Markéta. *Holocaust.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-06-24]. Křišťálová noc v oblasti Libereckého regionu. Dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/lhotova-kristalova_noc_liberecko>.

Obrazové přílohy

Turnovská synagoga

Obrázek 1 - Zdroj: <http://www.synagoga-turnov.cz/cs/fotogalerie/srovnavaci-fotografie-hlavniho-pruce-li.html>, 26.10. 2011

Obrázek 2 - Zdroj: Fotografie byla pořízena z informační brožury pana průvodce v turnovské synagoze, dne 22.9. 2010

Obrázek 3 - Zdroj: Fotografie byla pořízena z informační brožury pana průvodce v turnovské synagoze, dne 22.9. 2010

Obrázek 4 - Zdroj: Fotografie byla pořízena z informační brožury pana průvodce v turnovské synagoze, dne 22.9. 2010

Obrázek 5 - Zdroj: Fotografie byla pořízena z informační brožury pana průvodce v turnovské synagoze, dne 22.9. 2010

Obrázek 6 - Autorská fotografie

Obrázek 7 - Autorská fotografie

Plzeňská synagoga

Obrázek 8 - Zdroj: Obrazová příloha technické zprávy, 24.9. 2010

Obrázek 9 - Autorská fotografie

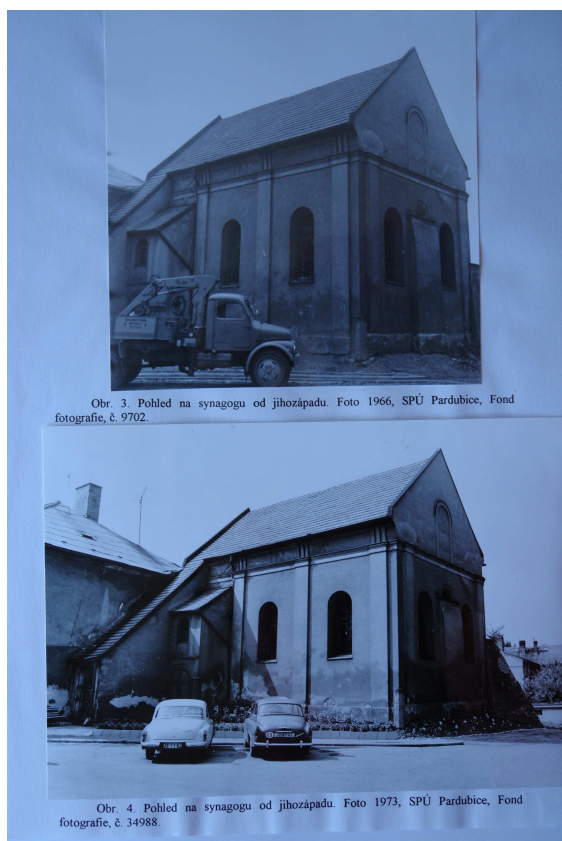
Obrázek 10 - Autorská fotografie

Jičínská synagoga

Obrázek 11 - Zdroj: historická fotografie z roku 1907, 22.9. 2010

Obrázek 12 - Zdroj: Historické fotografie z let 1966, 1973, 22.9. 2010

Obr. 32. Synagoga. Pohled na střední část východního štítu od východu. Foto P. Uličný, 2001.

Obr. 33. Synagoga. Celkový pohled na zadní severní průčelí od severovýchodu. Foto P. Uličný, 2001.

Obrázek 13 - Zdroj: Obrazová dokumentace historické zprávy, Petr Uličný, 22.9. 2010

Obrázek 14 - Autorská fotografie

Obrázek 15 - Autorská fotografie

Kolínská synagoga

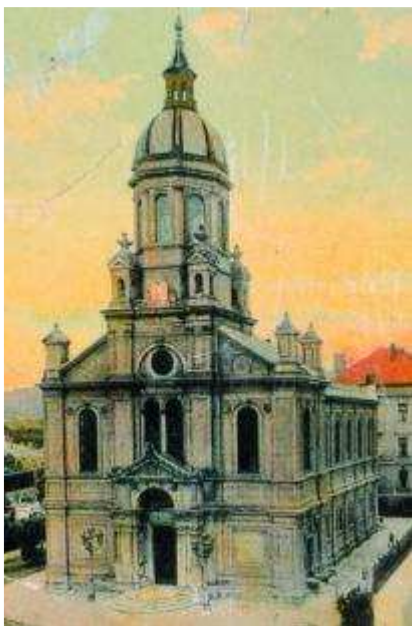

Obrázek 16 - Autorská fotografie

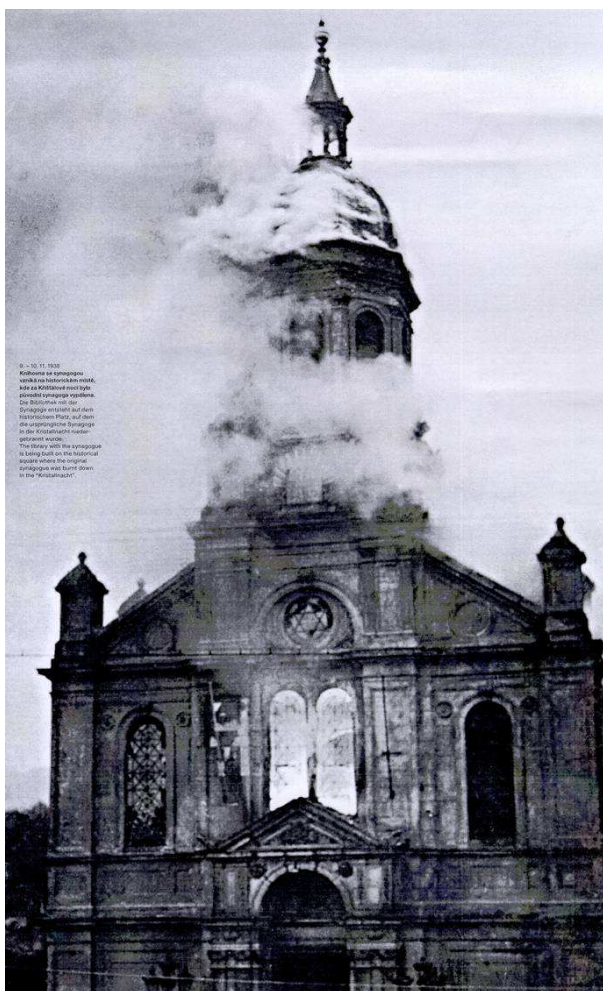

Obrázek 17 - Autorská fotografie

Synagoga Liberec

Obrázek 18 - Zdroj: <http://www.kehila-liberec.cz/Synagoga.aspx>, 29.10. 2011

Obrázek 19 - Zdroj: SIADesign Liberec, fotodokumentace, 13.5. 2011

Obrázek 20 Zdroj: SIADESIGN Liberec, fotodokumentace, 13.5. 2011

Obrázek 21 Zdroj: SIADESIGN Liberec, fotodokumentace, 13.5. 2011